Celina: Samo dan života

shp.bizhat.com/Celina.html

SAMO DAN ŽIVOTA

Uspomene časne sestre Celine...

Kata Sarić *sestra Celina*

...Hoću, tato, – kunem ti se vjerom, –

Radit u dan, učit u noć kasnu:

Junak bit ću mačem ili perom

Za tu našu domovinu krasnu!

Đuro Arnold

Pozdrav čitateljima

Rekoše mi da je sestra Celina Sarić napisala svoje uspomene Jedan dan života i da će ih objaviti. Bilo je dosta davno kada se nezaboravni fra Dominik Mandić pobrinuo da grupa izbjeglih djevojčica iz Austrije dođe u Rim. Smjestio ih je u jednu kuću u Grottaferrati. To je učinio da u njoj osamljene hrvatske djevojčice odrastaju, odgajaju se i po mogućnosti postanu redovnice ili bar dobre kršćanke.

Tada sam bio u Rimu i fra Dominik me je često slao da posjećujem te djevojčice, da se ponešto brinem za njih posebno dok nisu naučile talijanski jezik. Tako sam, uz ostalo, svake nedjelje išao s njima slaviti svetu misu, ispovijedati ih i s njima razgovarati. Biti im pri ruci.

Među tim djevojčicama bila je jedna koja se zvala Kata Sarić, malo starija od drugih, neobično sposobna i radosna. Brzo je naučila talijanski jezik i u školi je dobro prolazila. Ona je za jednu školsku godinu završila dva razreda, a preko ljeta treći. Veliku maturu položila 1953. Završila je Preparandiju - Učiteljsku školu, pa studij teologije. Doktorirala je 1962. godine. Počela je voditi školu i danas, rekoše mi, još radi u školi s djecom! *Često sam išao k njima, s njima razgovarao da se ne bi osjećale same i napuštene. Od onih djevojčica neke su otišle sa svojom rodbinom u daleki svijet, a Kata izabrala redovnički život i dobila ime sestra Celina. Postala je ugledna u svojoj redovničkoj zajednici i prolazila iz godine u godinu u nove pothvate i donosila uspjehe.* Dugo vremena nisam je viđao. Obradovala me je vijest da je napisala svoje uspomene. Čestitam joj na tom, uvjeren sam, vrijednom djelu. Kada su mi neki dan pokazali njezinu fotografiju, nisam je prepoznao. I na nju su utjecale godine života.
Molim Gospodina da je uvijek čuva i kroz budući život očinski prati.

fra Bazilije Pandžić

Humac, 18.5.2018.

Sličice iz djetinjstva

Moja obitelj

Mnogi događaji koje doživimo u mladim danima ostavljaju u nama duboke tragove i teško se brišu iz našeg sjećanja. Tako i ovi događaji, koje namjeravam iznijeti, duboko su se usadili u moje pamćenje i ostaju nezaboravni. Sve što sam proživljavala u ranoj mladosti, proživljavala sam u okrilju svoje obitelji u kojoj sam naučila osnovne pojmove o Bogu i načelima pravoga kršćanskog i ljudskog života i ponašanja.
Rodila sam se u Bosanskom Grahovu, u selu Obljaj, od oca Mije Sarića Loganovića i mame Stane rođene Vulić. Otac Mijo, kovač, bio je poznat u cijeloj grahovskoj okolici kao pošten čovjek, vjerni katolik, radišan i vrstan u svojoj struci. Majka Stana bila je kućanica i bavila se odgojem svoje devetero djece: Janja, Bojica, Stana (Naca), Ivan, Marko, Marija, Kata (časna sestra Celina), Nikola i Marija Julka. Nažalost, zbog dječjih bolesti za koje tada nije bilo lijeka, u nejakoj dobi umrli su Marija, Nikola i Marija Julka. Janja i Bojica, čim su postale punoljetne, izabrale su brak i napustile rodnu kuću. Janja se udala za Nikolu Špiranovića 1936. godine, a Bojica 1940. za Josipa Karduma, tadašnjeg žandara. Obitelj Mije Sarića bila je dobrostojeća, a osim njegove dobre zarade obitelj je posjedovala mnogo zemlje i blaga o čemu se najviše brinuo Mijin brat Niko (Joško - Ćić). Niko se nikada nije odijelio od Mije. Ostao je udovac nakon dva braka, obje žene i nejaka djeca umrli su od tuberkuloze. A velika žalost je zadesila cijelu Mijinu obitelj kada je Niko izgubio i sina Andriju, mladića od 18 godina. Jednoga zimskog dana Andrija je pao s mladoga konja na led i ozlijedio pluća. O tome nije htio ni s kim prozboriti smatrajući to nevažnim. Nažalost, bilo je ozbiljno i Andrija se razbolio od tuberkuloze. Stric Niko ostao je zauvijek s bratom, a voljela su ga i poštivala bratova žena i djeca.

Moj rodni kraj

Moja rodna kuća nalazila se u selu Obljaj u blizini župne crkve posvećene sv. Iliji Proroku. Obljaj se proteže na podnožju brda Obljaj, nedaleko od gradskog sjedišta Bosanskog Grahova.
Grahovska okolica nalazi se na visoravni ispod Dinare. Sela su razasuta uglavnom ispod brda, a kroz prostrano polje protječe rječica Korana koja nedaleko ponire. Grahovsko polje obiluje izvorima i plodnom zemljom. U doba mojega djetinjstva narod se najviše bavio ratarstvom i stočarstvom. Mnogi Hrvati katolici odlazili su u druga mjesta i gradove u potrazi za boljom zaradom. U jednom dijelu sela živjeli su

Srbi - pravoslavci, a u drugom dijelu Hrvati - katolici. Iako su bili različite vjere i narodnosti, živjeli su skladno sve do 1941. godine. Želim spomenuti da se u pravoslavnom dijelu sela rodio Gavrilo Princip koji je u Sarajevu ubio habsburškog princa Ferdinanda, a što je bio povod Prvome svjetskom ratu.

Među raznim uspomenama iz djetinjstva ostale su mi nezaboravne večeri u selu. U suton, kad bi se zadnje zrake sunca gubile iza brda, glas crkvenog zvona zvao je ljude na molitvu, na anđeoski pozdrav Gospi. U selu bi nastao mir, blago u štalama bi se smirilo, a iz kuća bi se čuli glasovi odraslih i djece: Zdravo Marijo... Sveta Marijo. Iza molitve je slijedila večera u obiteljima. Od jednog sela do drugog odjekivale su pjesme momaka i djevojaka koji su se sastajali i išli na prelo, da se razvedre nakon dnevnog rada i napora. Njihovoj radosti je pridonosilo i zvjezdano nebo s mjesecom koji se smješkao na vedrome nebeskom svodu. I moja rodna kuća je odzvanjala pjesmom i glazbom.
Otac je, nakon teškog i napornog rada, volio uzeti u ruke tamburicu. Vješto je svirao i pjevao uz pratnju svoje djece. Uzeo bi i gusle i gudio pjesme o junacima. Naslonila bih se na oca i zaspala sanjajući bitku na Kosovu polju, Marka Kraljevića, Miloša Obilića, Kulina bana, Turke i hajduke. Tamburica mi je ostala u duši, pa i danas, kad čujem njezin zvuk oči mi se napune suzama, a misli lete mojemu voljenom ocu čiji je život tragično završio.

U Grahovu su nedjelje uvijek bile svečane. Iza velike sv. mise djevojke i mladići igrali bi kolo pred crkvom. Djevojke bi se natjecale u igri i odijevanju kako bi privukle pozornost mladića, a ni oni nisu zaostajali. Bilo je i onih koji su stajali po strani i promatrali ih da bi kasnije, na svoj način, opisivali i humoristički opjevavali djevojačke vrline i nedostatke. Pjesama se sjeća moja sestra Janja Špiranović, a zapisao ih je njezin sin Marko.

… A prokosa ljuta bura,

Pod Obljajom sedam cura,

To su cure prvog reda,

Zato su im usta medna…

Ljeti, nedjeljom poslije podne, sastajali bi se na prostranoj ledini „Zvizdi“, gdje se moglo šetati, kolo igrati i gdje su se zaručnici mogli vidjeti i planirati svoj budući život. Djeca su izvodila igre i trke. Bilo je to opće veselje i radost. Nažalost, rat je uništio taj vedri i jednostavni život i donio žalost, tugu i bol.

Pometenost naroda i etničko čišćenje

Djetinjstvo u ratnom vrtlogu

Na spomen svim nevinim žrtvama našega

naroda tih burnih i tužnih vremena

Raspadom Kraljevine Jugoslavije 1941. u zemlji je nastao nemir i nered. Vojska je raspuštena i razišla se po selima i gradovima. Nastala je gužva i nesigurnost. I u Grahovu su se pojavili vojnici s nejasnim ciljem. Hrvati su naslućivali opasnost, te su se mnogi mlađi ljudi povukli u pećine da izbjegnu eventualnu srpsku osvetu jer je 10. travnja 1941. proglašena Nezavisna Država Hrvatska. Vrlo brzo organizirala se hrvatska vojska u cijeloj grahovskoj okolici.

Mnogi mladići dobrovoljci stupili su u ustaške redove, a drugi u domobranske. Istodobno, organizirali su se i Srbi. Tako su nastale čete Draže Mihailovića i popa Momčila Đujića, koje su se povukle u šumovita brda i započele pljačku, napade na hrvatska sela i ubijanja nevinoga hrvatskog življa. S tim su Srbi započeli etničko čišćenje tjerajući Hrvate katolike s njihovih ognjišta.

Sjećanje na tragične dane u rodnom kraju

Bilo mi je devet godina, ali pojedini događaji tako su mi živo ostali u sjećanju, kao da se to jučer zbilo. Želim se posebno osvrnuti na ustanak Srba i na tragediju koja je zadesila Hrvate katolike u okolici Grahova.

Četnički ustanak

27. srpnja 1941. godine četnici su, pod vodstvom Branka Bogunovića i ostalih vođa, s brda napali Grahovo i hrvatska sela. U ranu zoru svi odrasli muškarci Hrvati pozvani su na obranu. Skočili su na noge i prihvatili se oružja iako su znali da se zbog lošeg položaja i slabog naoružanja ne mogu othrvati napadu četnika. Narod je bio uznemiren, a mi nismo znali što je s ocem Mijom i stricem Nikom koji su otišli u grad. Nitko se nije usudio izaći iz kuće jer je nastala velika pucnjava, četnici su tukli s brda. Ipak sam otrčala u vrt i u guvno na donju stranu ceste, preko puta crkve i crkvenog vrta, da nešto donesem. Kugle su oko mene zviždale, majka me s balkona korila što se izlažem opasnostima, ali ja sam preletjela i vratila se bez ikakve ozljede.

Toga sunčanog i toplog ljetnog dana u kući smo bili nas četvero djece s mamom koja nas je nagovarala da odemo u Odžak ili takozvane Male Sariće (naše selo zvalo se Veliki Obljaj ili Veliki Sarići jer smo bili brojniji). Bili smo u neizvjesnosti i nismo znali što ćemo. Konačno je pala odluka da se uputimo prema Malim Sarićima, da vidimo

što će oni učiniti. Sestra Stana (Naca) imala je devetnaest godina, brat Ivica sedamnaest, Marko četrnaest, a ja devet godina. Budući smo bili mlađi Marko i ja išli smo prvi, a za nama su slijedile mama i Naca.
Ivica je zaostao jer ga je mama vratila u kuću da uzme kaput, da se ne prehladi ako budemo morali noćiti na polju. Kad smo stigli ispod Sarićevih kuća, na naše veliko iznenađenje Mali Sarići već su bili u četničkim rukama. Spazili su nas i nastala je pucnjava. Marko i ja pobjegli smo u žito, Naca u kukuruz, a Ivicu su odmah uhvatili. Kad je mama vidjela da ga udaraju, priskočila je k četnicima i zavapila da ga poštede. Na sreću, među njima je prepoznala ljude koji su prijateljevali s ocem, a oni su prepoznali mamu. Zavapila je: „Kume, on je moj sin, nemojte ga tući!" Kad su se uvjerili da je kovačev sin, prestali su ga udarati. Iz kukuruza su četnici vukli Nacu. Mama je opet zavapila, opet je kumila i molila tvrdeći da je to njezina kći. Doveli su je k njoj i bratu Ivici i počeli se dogovarati što će s njima. Marko i ja smo sve to promatrali skriveni u žitu i čekali, ali su nas četnici opazili. Pitali su čiji smo, a mama je odgovorila da smo njezina djeca i zvala nas da dođemo. Oklijevali smo, nećkali se i zvali je da dođe po nas. Naime, Marko je volio oružje i imao je u džepu mali samokres koji nije htio odložiti. Kad je mama došla k nama, rekao joj je. Još više se prestrašila i naredila mu da ga zabode u plast kraj kojega smo sjeli i on je to neopaženo učinio. Zatim smo se uputili Ivici i Naci. S nama je bio uhvaćen i naš kum Ivan Sarić zvani Kuhar koji je u svoje vrijeme bio žandarski kuhar, pa mu je ostao taj nadimak.

Vođa četnika, prijatelj moga oca, u namjeri da nas spasi htio nas je poslati na sigurno mjesto. Smatrao je da, ako nas vrati kući, možemo naletjeti na nepoznatu rulju četnika koji će biti nemilosrdni. Stoga je odlučio da nas pošalje u Markovce, pravoslavno selo koje se nalazilo u brdima, u kojemu je moj otac imao prijatelje, poznatu pravoslavnu obitelj Šake (Save) Kubata kojemu je kumovao na vjenčanju i s kojim je uvijek bio u dobrim odnosima.
Mama je pristala svjesna opasnosti u kojoj smo se nalazili pošto je cijela okolica već bila u četničkim rukama. Zamolila ih je da nam dadu pismenu propusnicu, što su oni odmah učinili i dali nam slobodan prolaz.

Uputili smo se preko sela Malih Sarića i vidjeli strahote koje su četnici činili nad Hrvatima. Tu smo naišli na očajne prizore. Perišu (Peru) Sarića, osobu vrlo uglednu u selu, četnici su svezali i tukli po cijelome tijelu. Udarali su ga posvuda, posebno po glavi, a iz njega je krv lila na sve strane. Bio je sav obliven krvlju. Njemu i Vrani (Franji) Sariću povadili su sve zube, krv im je sukljala iz usta kao iz pipe. Naca je briznula u plač govoreći da će se i nama to dogoditi. Mama ju je tješila, da se ne boji jer da imamo propusnicu. I to stvarno bijaše naša sreća. Dok je nju tješila, meni je okretala glavu na drugu stranu da ne vidim te grozote.
Nakon što smo izašli iz Malih Sarića, iza grmova i kamenitih zidova iskakali su četnici naoružani svakojakim oružjem i oruđem i zaustavljali nas kunući i psujući hrvatsku majku. Dizali su na nas noževe i ručne bombe, upirali puške i samokrese, ali naša hrabra majka zaustavljala ih je pokazujući im pismenu propusnicu. Tada bi se povlačili nazad kao bijesni psi na mig domaćina.

Kad smo izašli na visoravan zamijetili smo selo, koje se prostiralo iza polja, gdje smo trebali odsjesti. Vidjeli smo, također, konjanika na bijelome konju koji je jurio prema nama. Kad nas je dostigao, zavikao je da stanemo i dignemo ruke uvis. Stali smo kako je naredio, a on je prema nama uperio ogroman samokres. Htio je odmah pucati, psujući nam hrvatsku majku. Kako nas je mogao raspoznati da smo Hrvati, to mi nije bilo jasno. Mama mu je pokazala propusnicu i rekla da nas njihov glavni štab šalje u Markovce.

U prvi mah nije htio čuti, nego je vrtio samokresom i htio nas je jedno po jedno likvidirati. Kako je ovaj imao zlu namjeru, mama je shvatila da je časak opasan, pozvala nas da molimo Vjerovanje i predamo se u ruke Božje. Ona je molila Vjerovanje s braćom i s Ivanom (Kuharom), Naca je zazivala: „Moj Isuse milosrđe“, a ja sam se s jednom rukom držala mamina skuta, a drugu sam držala u zraku i gledala u cijev samokresa čekajući koga će najprije pogoditi, a u sebi sam molila: „Bože, daj **samo dan života**!“, misleći, ako nas Bog danas spasi, spasit će nas i ubuduće. Tako i bijaše. Konjanik je zatražio od mame propusnicu, pročitao, vratio joj, udario konja rekavši da ćemo se brzo vidjeti i odjezdio u nepoznato. Odahnuli smo i zahvalili Bogu što nas je opet spasio.

Sunce je bilo na zalazu kad smo stigli u Markovce. Očevi prijatelji, obitelj Kubat, lijepo su nas dočekali. Ali, i oni su bili u velikoj nevolji jer se proširila vijest da će Nijemci iste noći napasti njihovo selo. Stoga su svi iz sela bježali u obližnje brdo obraslo gustom šumom. I mi smo se s njima morali skloniti u šumu i prenoćiti pod vedrim nebom. Prostrli su nam ispod stabala neke pokrivače i tu smo proveli noć. Legla sam između mame i Nace, a pošto sam bila umorna od dugog hodanja brzo sam zaspala.
U neko doba noći probudio me mamin šapat. Govorila je sestri Naci: „Bože moj, gore Korita!“ To je bilo mamino rodno selo u kojemu su živjeli samo Hrvati katolici. Otvorila sam oči i vidjela užareno nebo, Korita su bila ovijena plamenom. Za kratko vrijeme ogroman plamen dizao se prema nebu u blizini naše rodne kuće. Zaokupila nas je tužna misao. „Gori li, možda, i naša kuća?! Možda gori naša crkva ili župna kuća?“ Te su nas misli mučile sve do zore dok se nije pojavilo sunce.

Srbi su bili zadovoljni jer su sretno proveli noć, a Nijemcima nije bilo ni traga. Ljudi su polako silazili u selo svojim kućama. I mi smo sišli u kuću obitelji Kubat. Mama je odlučila da se u ime Božje vratimo našoj kući. Gospodin Kubat je savjetovao da kod njega ostanu brat Ivica i Ivan Kuhar, jer je za njih dvojicu bilo opasno putovati. Tako smo se nas troje s mamom zaputili kući. Nesmetano smo se vratili. Na putu nismo nikoga sreli osim jednoga čudnog čovjeka koji nas je pozdravio i otišao svojim putem. Na povratku, kod župne crkve, susreli smo tatu kako ulazi u župnu kuću s poznatim Srbinom iz našega sela. Tata ga je molio da ode s njim u crkvu i u župnikovu kuću, jer tamo je bilo sve opljačkano I u velikom neredu. Pokupio je sve crkvene predmete koji nisu bili onečašćeni, a koji se uporabljuju u liturgijskom slavlju, u podjeljivanju svetoga krsta i potvrde. Sve je to donio u našu kuću i mama ih je složila u posebnu korpu, pokrila i skrila na tavan da ih nitko ne dira. Kad su nas Talijani oslobodili, sve smo predali talijanskom kapelanu.

Srećom, naša kuća ostala je netaknuta. Oganj koji smo noću vidjeli i bojali se da gori naša kuća, bio je plast sijena koji su četnici zapalili u vrtu župne crkve. Od tada smo

bili u četničkom zarobljeništvu. Svakog je dana bila premetačina kuće. Tražili su oružje, osobito nakon povratka brata Ivice iz Markovaca. Kad smo mi napustili Markovce, Ivica i Kuhar morali su bježati jer su ih neki Srbi izdali. Prijatelj Kubat ih je skrio, ali i njegova kuća je bila podvrgnuta premetačini i on im je savjetovao da bježe. Pobjegli su u šumu, a za njima su dugo pucali. Zahvaljujući dobrom Bogu, zdravim nogama i gustoj šumi, uspjeli su se provući kroz šikarje i preko noći stići u brdo gdje je Simon Čeko, naš susjed pravoslavac, čuvao svoje stado i imao staje.
Bio je to čovjek poznat po dobroti i poštenju. Primio ih je, nahranio, skrio i potom u roku od dva dana na svojim konjima sretno doveo kući. Tada je nastala kalvarija za brata Ivicu. Svaki dan četnici su bili u potrazi za njim i zahtijevali su da vrati pušku. Pušku, koju nije znao rabiti, darovao je jednom mladiću, susjedu koji je pobjegao i odnio je sa sobom. Prijetili su mu smrću ako je ne preda. Naša hrabra majka nije ostavljala sina ni na časak. Dok su ga vodili s uperenim puškama, ona ih je slijedila i branila ga od njihovih napada. Uvjeravala ih je: „Moj sin nema oružja, ubijte prije mene, onda njega.“ Uporno ga je branila i pratila svuda. Voljela ga je više nego svoje oči, a Ivica je stvarno bio dobar i svi su ga voljeli. Svi smo se za njega bojali. Marko i ja sve smo promatrali s našeg balkona. Strah i trepet nas je obuzimao, posebno kad se spuštala noć.

U početku Srbi nisu imali nakanu ubiti moga oca, makar je tako izgledalo. Trebao im je kao obrtnik, kovač, a inače je s njima uvijek bio u dobrim odnosima. Imao je čak pobratima Srbina Biću Milunovića iz sela Peći i to nas je spasilo. Njegova kćerka je bila udana, živjela je u našoj blizini i često dolazila savjetovati mami da djecu noću skriva. Skoro nikad nismo smjeli prenoćiti u kući, da nas ne bi slučajno zatekli i pogubili. Znali smo da mome ocu žele uništiti potomstvo. Uvečer smo se morali skrivati izvan kuće na različitim mjestima da nas ne bi pronašli. S nama su se uvijek skrivale i moje dvije tetke, tatine sestre: teta Mara i teta Anđa. Tetu Maru četnici su potjerali iz Potoka, gdje je živjela sa suprugom Josipom Sarićem. Kada su ga četnici ubili, ona se vratila svojoj braći. Teta Anđa bila je udana u naše selo za Stipu Sarića koji se spasio pobjegavši u Dalmaciju. Tako je teta ostala s četvero mlađe djece u selu, a najstariji sin Nikica bio je dobrovoljac u ustaškim jedinicama.
Za četnike dovoljan razlog da unište cijelu obitelj. Stoga teta Anđa nije smjela boraviti u svojoj kući, nego s djecom kod brata Mije, jer se tu osjećala zaštićenom.

Za vrijeme četničkog napada na Grahovo moje dvije starije sestre, Janja i Boja, nisu boravile u našem selu. Već su bile udane: Janja za Nikolu Špiranovića (Janjerić), a Boja za žandara Josipa Karduma. Srećom, obadvije su uspjele pobjeći i mnogo su se napatile dok nisu stigle do svojih supruga. Janja je bježala s dvoje djece: Marko je imao tri i pol godine, a Andrija tri mjeseca. U bijegu je vidjela zaklana čovjeka i od straha joj je nestalo u prsima mlijeko. Prenoćila je s djecom u šumi kod Uništa. Dojenče je cijelu noć preplakalo od gladi. Sljedećeg dana je zamolila pravoslavne žene u Uništima da joj dadu malo mlijeka da nahrani dijete, ali ga nije dobila. Tek kad je stigla u Kijevo, hrvatske žene su dale djetetu mlijeka i mali se tek tada smirio. Taj mali Andrija narastao je kao gora iako je tada morao gladovati. Bog je u svojoj providnosti neizmjerno dobar i ne zapušta onoga tko mu se utječe. Sestra Boja je prebjegla u Knin, a iz Knina u Novi Vinodolski, gdje je njezin muž bio namješten kao žandar.
Ropstvo pod četničkim režimom potrajalo je sve do 8. rujna 1941. Na našu sreću, Talijani su zauzeli Grahovo i tako nas oslobodili od četnika. No, ubrzo smo morali sve napustili i bježati u Knin, a iz Knina za Slavonsku Požegu gdje smo boravili do konca 1944. godine. Dana 6. prosinca 1944. pred partizanskom najezdom bježimo u Austriju, a onda se moja obitelj raspršila po cijelom svijetu. Proživljavali smo kalvariju u domovini i u svijetu, ali smo se uvijek nadali uskrsnuću. Dobri Bog nam je dao to i doživjeti. Hrvatska je uskrsnula, ali Hrvati trebaju ljubiti svoj narod i cijeniti one koji su položili svoje živote za to uskrsnuće.

Za vrijeme ropstva pod četničkim režimom četnici su ubili mnoge hrvatske mladiće i ljude srednje dobi iz cijele grahovske okolice, posebno iz obitelji Sarić. Posebno želim naglasiti divlji način mučenja našega župnika don Jure Gospodnetića i Tomislava Sarića, te uništenje cijele obitelji Barać.

Sjećanje na našega župnika don Juraja Juru Gospodnetića

Davno je to bilo i neka sjećanja su izblijedjela. Ipak, don Jure mi je ostao u živoj uspomeni. Još ga vidim kako na biciklu juri kući, dok se mi djeca vraćamo iz škole i vičemo: „Hvaljen Isus, velečasni", a on odgovara: „Uvijek hvaljen djeco, vidjet ćemo se u crkvi".

Don Jure je bio odličan kateheta i mnogo je zahtijevao od nas. Lijepo nas je znao poučiti kako moramo biti uvjereni rimokatolici i ljubiti svoju vjeru i svoj narod. Osim propisanih molitava i katekizma, učio nas je i redu i disciplini. Bio je vrlo pravedan prema svima i nije pravio iznimke. Za vrijeme njegova predavanja nije smjelo biti šaptanja i pričanja. Sjećam se događaja iz prvog razreda osnovne škole. Osjećala sam neku familijarnost prema don Juri i mislila sam da sam nekako privilegirana. Naime, don Jure je često zalazio u našu kuću jer je bila u blizini crkve. Bio je u dobrim odnosima s mojim roditeljima i cijelom obitelji. Svi smo ga voljeli. Brat Marko je ministrirao kod svete mise. I ja sam mislila da će prema meni biti tolerantniji i stoga sam jednoga dana, za vrijeme vjeronauka u razredu, počela pričati sa svojom kolegicom Marijom Sarić (Pešina kći). Don Jure je to zapazio i neko vrijeme promatrao, ali kako smo nas dvije nastavile brbljati prozvao nas je obje. Najprije nas je sve ispitao, a zatim nam je dao dvije batine. To smo dobro zapamtile i nije nam više palo na pamet da smetamo za vrijeme nastave. No, dok je Marija zaplakala, ja sam se držala stoički, iz ponosa, i bila sam na njega ljuta. Izgledalo mi je nepravedno što sam dobila dvije packe, a ipak sam sve znala što me pitao. Don Jure je promatrao moje oholo držanje, na povratku kući svratio je majci i sve joj ispričao. Majka ga je poštivala i zahvalila mu na iskrenoj suradnji. Držala je do toga da su joj djeca odgojena, da se lijepo ponašaju ne samo u obitelji nego i u društvu. Na povratku kući, za mene je slijedila druga pjesma.

Sličan slučaj nije se više ponovio i moj odnos prema velečasnom don Juri bio je iskren i srdačan. Nas djecu je volio, to smo osjećali, iako je morao koji put prema nama strogo postupiti. Više puta postavljala sam mu pitanja, a on me je dobro poučio i na neke stvari upozorio, što i danas pamtim.
U živoj uspomeni posebno mi je ostao jedan događaj koji je, možda, bio presudan njegovoj tragičnoj smrti. U Grahovu je bio običaj paliti krijes uoči blagdana Svetoga Ivana Krstitelja. Godine 1941. don Jure je naredio narodu da zajednički palimo krijes.

Sazvao je djecu i naredio da svatko iz svoje kuće donese pepela. Imao je dvije kante petroleja i mi smo skupa s njim zamiješali pepeo s petrolejom i napravili velike lopte. Zatim smo na brdu iznad katoličkih kuća položili lopte u razmaku od oko metar udaljenosti, te u sumrak pozvali staro i mlado da izađu na brdo i svatko stane iza svoje lopte. Veći dečki s loptama napisali su ŽAP (Živio Ante Pavelić). Na župnikov znak svatko je trebao zapaliti svoju loptu. I tako bi učinjeno. Lopte su se rasplamsale, a plamen se širio i obuhvaćao sve što je moglo gorjeti tako da je nastao veliki oganj iznad cijeloga sela. Ljudi iz drugih sela promatrali su oganj, misleći da se zapalio Veliki Obljaj. Naravno, taj događaj su dobro zapamtili Srbi i mnogi naši Sarići su platili glavom, a i sam župnik don Jure.

Već u srpnju iste godine napali su nas i zarobili četnici. Istoga dana su ubili kuma Juru (Juku) Sarića, a kasnije su slijedila druga ubojstva, među kojima i mučenje don Jure Gospodnetića i Tomislava Sarića zvanog None. Na dan srpskog ustanka don Jure se skrio, ali su nakon nekoliko dana četnici pronašli i njega i Tomislava. U suton jedne večeri proveli su don Juru ispred naše kuće svezanih ruku povrh glave. Naca je stajala pred kućnim vratima i kad ju je don Jure spazio, okrenuo se prema njoj i rekao: „Zbogom Naco, moli Boga za me!” Sva prestrašena uletjela u kuću te ispričala što je vidjela.

Svi smo bili uznemireni i ožalošćeni. A otac je zaključio: „Gotov je!” Tako se i dogodilo. Mnogi Srbi su se naslađivali, a neki su se hvalili i sami pričali ocu kako su ih strašno mučili. Redali su se i tukli najprije Nonu, a onda don Juru i obrnuto. Isprebijali su ih do iznemoglosti. Zatim su ih natakli na ražanj i još napola žive pekli. Rugali su im se i pitali: „None, hoćeš mesa? Pope, hoćeš mesa?” U tim strašnim mukama završili su svoj zemaljski mučenički život.

Don Juru Gospodnetića i Tomislava (Nonu) Sarića četnici su izrezali na komade i bacili u jamu. U jamu su bačeni i Petar Barbarić, sudac u Grahovu, zatim Jerko Žulj, Stipan Barać i mnogi drugi Hrvati katolici, ali im ne pamtim imena. Neka im Gospodin bude milostiv.

Mučenička smrt obitelji Barać

Za vrijeme našeg boravka u četničkom zarobljeništvu živjeli smo u neprestanom strahu za život. Iz dana u dan očekivali smo da nas sve pogube. Taj strah bi se povećao pred sumrak i u noćnim satima, a kad bismo jutrom osvanuli živi, bili smo Bogu zahvalni što smo svi na okupu.
Jednoga dana četnici dovedoše u našu kuću cijelu obitelj Barać iz sela Borovače (koliko pamtim). Narediše mami da ih smjesti u kuću, što je ona rado učinila jer je u našoj kući uvijek bilo mjesta za svakog putnika i siromaha. No, drugi dan naiđoše isti četnici i narediše da se obitelj Barać preseli mojoj strini Anđi Sarić koja je imala sina Nikicu i kćer Stanu zvanu Ćana. Nikica je bio vrlo blag i mio dečko, nije bio u stanju muhi naškoditi. Ali, Srbi su imali nakanu pogubiti ili njega ili njegovu sestru. Strina Anđa imala je prostranu kuću i lijepo je smjestila obitelj Barać. No, četnici su zatim zahtijevali da obitelj Barać preko dana boravi u župnom stanu, koji je bio dosta razlupan, a noću kod strine Anđe. To je potrajalo desetak dana.

Jedne večeri, sva djeca su već bila zaspala, banula su dva četnika u kuću strine Anđe i naredila da se obitelj Barać smjesta preseli u župnikovu kuću. Iznenađena tim zahtjevom, nastojala je uvjeriti nepoznate ljude da u župnom stanu nema ništa i da je sve razlupano. Ali, njih to nije zanimalo. Probudili su pospanu djecu, bilo ih je devetero. Najstarija je bila dvadesetogodišnja Marija, zatim po redu sve jedno drugom do uha, a najmlađe bijahu dvije blizanke od šest mjeseci. Među njima je bila djevojčica mojih godina, Lovorka, koju sam vrlo dobro zapamtila, jer sam se igrala s njom i njezinim sestricama.
Strina Anđa naredila je Nikici i Ćani da im pomognu prenijeti stvari u župnikovu kuću koju smo zvali „kapela”. To su i učinili. Kad su stigli u „kapelu”, četnici su sve zatvorili u kuhinju, a Nikici zapovjedili da se smjesta gubi kući. Otišao je misleći da ga i sestra slijedi. Nažalost, kasnije je shvatio njihove namjere. Četnici su najprije pozvali iz kuhinje Ćanu (imala je oko trinaest godina) i teško je ranili nožem. Ćana je zajaukala, shvatila je o čemu se radi, te rekla: „Ja nisam njihova, ja sam Nikičina sestra.” Četnici su to dobro znali i namjerno učinili. Ranjena i krvava morala je gledati njihova zla djela. Pred njom su zaklali najprije majku, zatim su ubili šesnaestogodišnjeg sina, te ostalu djecu, ostavivši zadnju Mariju i dvije blizanke. Tada su naredili Ćani da se gubi što prije kući i da nikomu ne smije ništa reći. Jedva se dovukla, pala je na kućni prag i zvala mamu. Strina Anđa je izletjela, te imala što vidjeti. Sljedećeg dana su je prenijeli u bolnicu, ali nisu joj mogli pomoći. Živjela je još sedam dana, ispričala što se dogodilo i u vlastitoj kući preminula.

Četnici su zaklali i Mariju, a blizanke su izboli noževima na trbuhu i leđima. Vidjela sam to kao dijete jer ih je moj pokojni otac sve pokopao. Imao je hrabrosti prigovoriti Srbima za taj zločin i zahtijevati da se obitelj pokopa. Dopustili su da ih pokopa, ali ne u našemu katoličkom groblju. Otac je s jednim rođakom iskopao veliku raku na crkvenom zemljištu i tu su pokopali cijelu zaklanu obitelj Barać. Nisu dopustili da im napravi mrtvački lijes, morao ih je položiti u zemlju u njihovim krvavim odorama i pokrivačima. Grob je zatim ogradio žicom da ne bi divlje zvijeri iskopale tjelesa, iako ih je dosta duboko pokopao.
Za života otac nam je pričao da je „Marija zasjala kao sunce” kad ju je polagao u grob. Bila je to mila, nevina i dobra djevojka. Ta mučenička smrt obitelji Barać duboko je pogodila sve žitelje katolike u grahovskoj okolici, a posebno nas koji smo ih bliže upoznali. Ne mogu zaboraviti te strašne događaje, osobito Lovorku i njezine sekice s kojima sam se igrala. Još i danas žive u mojoj uspomeni. Uvjerena sam da nas je dragi Bog poštedio pokolja da bismo budućim naraštajima prenijeli istinu o četničkim zločinima počinjenim nad nevinim hrvatskim katoličkim narodom.

Prebrođena opasnost

Nakon pokopa Baraćeve obitelji, otac je bio izložen četničkim napadima. Snovali su ubiti mu ne samo djecu i ženu, nego i njega. Nisu ga htjeli javno strijeljati, nego mu podmetnuti slučajnu smrt. Svake večeri nastala bi pucnjava oko naše kuće kako bi izazvali oca da izađe na kućni balkon i prosvjeduje. Nastojali su ga likvidirati na taj način kako se ne bi mogao naći krivac za njegovu smrt. Ali, otac je bio obaviješten i nije se nikada htio pokazati na balkonu. Bio je siguran u svojoj kući, zidanoj velikim kamenim blokovima koje nisu mogli probiti puščani metci. Ipak, sve više smo osjećali prisutnost smrti.
U glavnome četničkom štabu bilo je određeno da se potamane svi Hrvati katolici u cijeloj grahovskoj okolici. Taj veliki pokolj zakazan je za prvu nedjelju mjeseca rujna 1941. godine. Sjećam se, bio je krasan sunčan dan. Malo prije podne ugledali smo

vojnike s puškama i bajunetima kako marširaju iz grada prema našem selu. Mnogi su bili znatiželjni, te su izašli vidjeti što će to biti. Vojska se približavala. Kad je stigla skoro do mosta, pojavio se jedan konjanik koji je jurio za njima, prestigao ih i zaustavio. Najedanput, sva se vojska vratila u grad. Nitko nije znao što se dogodilo. Sljedećeg dana pravoslavac, očev prijatelj, sve mu je ispričao. Naredba štaba bila je pobiti sve Hrvate. Ali i među divljacima, tu i tamo, nađe se pošten i razuman čovjek. Među tim opakim ljudima našao se čovjek, razborit i bogobojazan, koji je imao veliki utjecaj na te ljude.

Savjetovao im je da odustanu od pokolja jer je mlada nedjelja, a bili su praznovjerni, i nije prikladna za takvo zlo djelo, može samo njima naškoditi. Četnici nisu uspjeli izvršiti zlu namjeru jer su 7. rujna 1941. Talijani osvojili Grahovo i grahovsku okolicu i tako spasili Hrvate od pokolja.
Čim je talijanska vojska došla u naše selo, otac se raspitao ima li među njima katolički svećenik. Njemu je predao sve crkvene predmete koje je spasio iz župne crkve. U našoj kući ostali smo do studenoga 1941. A u međuvremenu vratili su se stric Niko (Ćić), koji je bio pobjegao u Knin, i sestra Janja s djecom. Ona je ostala malo vremena, jer ju je muž odmah odveo s djecom u Zagreb.

Napuštanje rodne kuće u Obljaju – Grahovu

Život u Grahovu postao je nesiguran. Svake večeri bili su četnički napadi. Otac i stric su odlučili preseliti se privremeno u središte grada Grahova i napustiti sve imanje. Bila je to teška odluka, ali neodgodiva. Ostali smo u Grahovu nekoliko dana dok nismo dobili dopuštenje talijanske vojne uprave i kamion, te smo se u prosincu odselili u Knin gdje smo odsjeli kod rodbine. Otac i stric, u dogovoru s dvije obitelji iz Grahova, odmah su ukrcali na vlak sve naše stvari i poslali za Slavonsku Požegu. Bili su uvjereni da ćemo i mi poći za njima sljedećeg dana, nakon dobivenih propusnica. Nažalost, sljedećeg dana zapao je veliki snijeg u Lici i zaustavio promet, a mi smo

morali ostati u Kninu i čekati da se pruge pročiste i prestane padati snijeg. Trajalo je to više od dva mjeseca, a život u Kninu bio je težak. Otac nije htio biti na teret rodbini, pa smo se preselili u nastambe za željezničare (očev bratić Andrija Sarić bio je željezničar). Na našu sreću nastambe su bile prazne, tople i čiste pa smo se prilagodili. Ali, u Kninu je vladala glad, nismo mogli ništa kupiti, pa ni kruha. Svako jutro išla sam s tatom, mamom i stricem u jednu gostionicu. Oni bi kupili šalicu crne kave i čašicu rakije, a meni pet svilenih bombona. To nam je bio doručak.

Bili smo prisiljeni moliti pomoć od talijanske i hrvatske vojske. Nedaleko od željezničkih nastambi bile su vojarne hrvatskih vojnika. Jednog dana, prolazeći kraj vojarne, jedan časnik mi je mahnuo rukom s prozora i pozvao me da dođem do stuba. Sišao je, pitao me otkuda sam i čija sam. Ispričala sam mu tragičan slučaj moje obitelji i mojih sunarodnjaka iz Grahova. A on mi je tada dao štrucu i pol vojničkog kruha i rekao da mogu svaki dan doći za vrijeme ručka i u redu iza vojnika primiti hranu. Bila sam presretna što mogu pomoći svojoj obitelji i svaki dan donijeti tople juhe. Koji put sa mnom bi došao i brat Marko, tako da smo obadvoje stajali u redu s vojnicima. Vojnici su me gledali sa simpatijom i nitko mi nikada nije ništa prigovorio.

U Kninu smo doživjeli mnoge nezgode, a posebno ću istaknuti jednu vrlo neočekivanu. Neki vojnik, Talijan, zagledao se u moju sestru Nacu. Koliko sam mogla shvatiti, ona ga je zavoljela. Nije mi bilo jasno kako su se sporazumjeli, jer Naca nije znala talijanski, a on je nešto natucao hrvatski. Mama je bila izvan sebe kad je shvatila da bi je htio voditi u Italiju. Odupirala se svim silama, smatrajući da za to nije nikako prikladno vrijeme. Na maminu veliku radost stvar se povoljno riješila. Otvorio se put preko Like i mi smo konačno mogli putovati za Slavonsku Požegu. Putovanje iz Knina do Zagreba trajalo je tri dana. Vlak je bio krcat. U našem kupeu bio je jedan talijanski vojnik. Sporazumijevali smo se gestama i uspostavio je vrlo simpatičan odnos s mojima, a meni je davao piti iz svoje čuture.
U Zagrebu nas je dočekao Nikola (Nine) Špiranović, muž moje sestre Janje. Odveo nas je u njihov stan i tamo smo prenoćili. Sestra je uvjerila roditelje da me ostave u Zagrebu. Kad su otputovali, a Janja ih je pratila do kolodvora, ja sam ostala u stanu sama s dvoje male djece. Imala sam devet godina, Marko četiri, a Andrija je još bio u kolijevci i povrh toga je plakao. Vjerojatno je bio mokar i gladan, a ja nisam znala kako mu pomoći. Tada mi je Marko rekao da blizu njih stanuje neka luda žena. Kad sam to čula, uplašila sam se i u sebi sam odlučila da ću pobjeći. Rekla sam Marku da pazi na Andriju, a ja idem vidjeti dolazi li mama. U velikom strahu silazila sam niz strme stube. Kad sam došla na ulicu, dobro sam gledala kojim ću smjerom poći. Imala sam dobru orijentaciju, zapamtila sam otkud smo došli u Janjin stan. Svom brzinom sam trčala Ilicom prema Trgu bana Jelačića. Kad sam stigla, vidjela sam

veliko raskršće i nisam znala kojom ću ulicom doći do kolodvora, te sam glasno počela plakati. Dvije gospođice su me upitale zašto plačem, a ja sam odgovorila da ne znam gdje je kolodvor. Pokazale su rukom u neodređenom smjeru, a ja sam nastavila plakati još glasnije. Tada me je zaustavio jedan gospodin, rekla sam mu zašto plačem, a on me je uzeo za ruku i odveo na kolodvor.

Išli smo od čekaonice do čekaonice i konačno došli do mojih roditelja. Radosno sam odahnula što još nisu otputovali za Požegu. Roditelji su me gledali iznenađeni i u čudu. Gospodin im je ispričao što se dogodilo. Mama je odmah poslala brata Ivicu da ide k djeci koja su ostala sama, pričeka da se Janja vrati i donese moje stvari koje su tamo ostale. Ivica je tako i učinio. Ispričao je sestri što se dogodilo, na vrijeme se vratio na kolodvor i s nama otputovao za Požegu. Naravno, mama nije dopustila da taj tako težak prekršaj prođe bez kazne i prigovora. Od nje sam dobila ono što sam zaslužila, ali nisam plakala. Kod tate sam našla razumijevanje. Bez riječi, dao mi je osjetiti njegovu ljubav i samo me držao za ruku.

Život u Požegi

Kad smo stigli u Požegu, stan nas je čekao na Valerovcu, brežuljku na periferiji grada, gdje su tada bile dvije kuće i jedno skladište. Kuća sa tri sobe, kuhinjom, smočnicom i zahodom bila je dodijeljena za naše tri obitelji iz Grahova: obitelji Nine Sarića, Maće Duića i mojoj obitelji. Nine je imao suprugu Nedjeljku, kćerku Luciju i sina Iliju. Maćo Duić je imao majku, ženu Mariju, sinove Vinka i Ninu, te kćerke Vilmu i Tonku. Moja je obitelj imala osam članova: otac i majka, stric Niko i teta Mara, moja braća Ivica i Marko, te Naca i ja. Svaka obitelj imala je na raspolaganju samo jednu sobu. Kuhinja, smočnica i zahod bili su zajednički. Bio je to privremeni stan. Brzo smo napustili tu kuću, jer je uz nju bila i štala, a dvije obitelji s brojnom djecom i kravama nastanile su se u njoj. Preselili smo u drugu kuću u kojoj je nekad bila neka vrsta bolnice, a bila je razdijeljena na tri dijela, sa tri posebna ulaza. Jedan dio te kuće dodijeljen je našim obiteljima iz Grahova. Dobili smo dvije sobe, a kuhinja je opet bila zajednička. U drugom dijelu kuće stanovala je obitelj sa sedmero djece i svi su bili dečki. Treći dio kuće dodijeljen je drugim obiteljima. U skladištu je stanovalo nekoliko obitelji koje su pobjegle iz Hercegovine. Ispred tih triju zgrada prostirala se velika ledina, gdje smo se mi djeca mogli igrati do mile volje. A nasred ledine bio je veliki zdenac na kolo s pitkom vodom. Stanovnici tih triju zgrada živjeli su u miru i skladu.
Obitelj se odmah organizirala. Otac se zaposlio u obrtničkome državnom poduzeću kao kovač. Stric, spretan u ratarstvu, pomagao je u polju kod časnih sestara milosrdnica i kod jedne obitelji u Gornjim Emovcima. Teta Mara zaposlila se u vojničkoj praonici, sestra Naca u trgovini kuma Ante Vulića. Marko i Ivica također su našli posao, mama se bavila domaćinstvom, a ja sam bila upisana u osnovnu školu kod sestara milosrdnica sv. Vinka. U Grahovu sam bila završila drugi razred osnovne škole, a kad sam stigla u Požegu već je školska godina bila pri kraju i bilo je prekasno upisati se u treći razred. Stoga su moji roditelji odlučili da zadnjih nekoliko mjeseci ponovim drugi razred. Tako sam izgubila jednu školsku godinu.

U školi sam se vrlo brzo snašla. Osjetila sam razumijevanje i ljubav časnih sestara i školskih kolegica u razredu. Imam vrlo lijepe uspomene na časnu sestru Zoricu Topolčić. Bila je moja učiteljica u trećem i polovici četvrtog razreda. Odlučna, vrlo fina i ljubazna. Jedan događaj je ostao nezaboravan. Imala sam jaku želju učiti njemački jezik, da se mogu natjecati s bratom Markom koji mi je znao više puta nabacivati njemačke riječi i na taj način dokazivati da sam neznalica. To me tako pogađalo da sam odlučila kupiti njemački udžbenik i učiti njemački jezik. Vidjela sam u knjižari knjigu Deutsch für Kroaten -Njemački za Hrvate. Zamolila sam mamu novac da kupim knjigu. Nosila sam je sa sobom u razred, da je Marko slučajno ne bi vidio. Obično sam je držala pod klupom i povremeno listala. To je zapazila učenica koja je sjedila iza moje klupe i, pomislivši da je neki roman zabranjen djeci, optuži me časnoj

sestri da imam drugu knjigu pod klupom. Naravno, časna sestra me pozvala da je donesem. Crvena kao rak, pokazala sam njemački udžbenik, a ona se iznenadila i upitala me tko mi daje instrukcije iz njemačkog jezika. Odgovorila sam da učim sama. Milo me pogledala i rekla da poslije podne dođem k njoj na instrukcije, jer ona predaje njemački nekim djevojčicama. Povjerila sam joj da za to ne znaju moji roditelji i ne bih htjela staviti ih u poteškoću zbog plaćanja privatnih instrukcija. Ali, ona je dodala da ne trebam ništa platiti. Tako sam pohađala privatne instrukcije njemačkog jezika bez znanja roditelja.
Jednog dana Marko me izazvao, naveo mi je neke njemačke riječi, a ja sam uzvratila nizom njemačkih riječi. Počeo je zvati mamu misleći da sam sišla s pameti. Tada sam morala priznati roditeljima da učim privatno njemački s časnom sestrom Zoricom.

Bilo mi je jako žao kad su sestru Zoricu premjestili na drugom polugodištu četvrtog razreda. Zamijenila ju je časna sestra Honorabilis Abramović. Bila je vrlo visoka i jako stručna, ali nas nije učila njemački.
Jako se dobro sjećam upraviteljice osnovne škole. Bila to časna sestra Josipa Keše, niska stasa i vrlo stroga. Prije školske nastave došla bi u naš razred i odmah bi me poslala u kuhinju na doručak, jer me Naca tužila da ujutro kod kuće ništa ne jedem. Ako je u kuhinji bila sestra Blagojica, dobro bi mi došlo jer bi mi dala komadić gibanice, ali ako je bila koja druga sestra, dala bi mi mlijeka i žganaca koje sam pred njom morala jesti, a to mi nije baš prijalo. Morala sam praviti žrtvice (dobra djela) za misije i možda sam ipak nešto pridonijela, jer sam ih dosta napravila.

Kao i sva djeca i ja sam voljela životinjice. Sestra Borgija je bila zadužena da se brine za štalu, za kokoši i zečeve. S njom sam uspostavila lijep odnos, neku vrstu prijateljstva. U školi sam bila po cijeli dan, osobito kad smo poslije podne imali vježbe na stadionu ili večernjice u svibnju i listopadu. Iza ručka bih bila s njom neko vrijeme i pomagala joj hraniti zečiće, a ona mi je darovala jednog bijelog zeca s crvenim očima i jednog crnog s plavim očima. Tata mi je napravio krletke za njih. Sestri Borgiji sam povjerila da ću biti časna sestra kad odrastem. Voljele su me i druge sestre. Sestra sakristanka me znala zamoliti da joj obrišem prašinu s listova aspidistre, a ona bi mi dala ostatke hostija koje je pekla. S ponosom sam ih dijelila kolegicama. Dok sam se igrala na školskom dvorištu, neka starija sestra često bi mi mahnula s prozora da dođem k njoj, pa bi mi dala jabuku. Imam vrlo lijepih uspomena na časne sestre milosrdnice.
Osnovna škola časnih sestara bila je dobro organizirana. Vladali su red i disciplina, te ozbiljan studij. Vjeronauk smo imali u razredu, a predavao nam je fra Hinko Harapin OFM (*Ordo fratrum minorum)*.

Na ploči nam je crtao događaje iz Svetog pisma. Djeca su ga jako voljela. Preko tjedna pripremali smo pjesme za nedjeljnu sv. misu. U razred bi dolazio kapelnik gospodin Vojteh Štetka koji je svirao orgulje u župnoj crkvi sv. Terezije Avilske i učio nas pjevati uz violinu. Dobro bi nas izvježbao i domoljubne pjesme, pa smo pjevali čak na razglasnoj postaji u Požegi.
Svake nedjelje sve učenice časnih sestara milosrdnica skupile bi se u školskom dvorištu, te u redu išle na sv. misu u župnu crkvu sv. Terezije. Učenice četvrtog razreda mijenjale su se s učenicama građanske škole. Kad su one pjevale kod đačke mise u 8 sati, građanska škola je pjevala za vrijeme pučke mise u 11 sati i obrnuto. Redovito smo prisustvovale svečanim večernjicama u svibnju i listopadu.

U školi su se održavale predstave i izložbe. Jedne godine bila je upriličena izložba u zgradi realne gimnazije, a sudjelovale su učenice osnovne i građanske škole sestara milosrdnica, te svi đaci realne gimnazije. Bila je to vrlo bogata izložba ženskih ručnih radova, raznih rukotvorina i kreativnih mehanizacija, umjetničkih slika i dr. Studenti više gimnazije bili su sposobni u fizici i strojarstvu te su izložili vrlo zanimljive

predmete. Nisam bila spretna u rukotvorini, časna sestra mi je povjerila napraviti jedan geometrijski crtež rupčića i taj je bio na izložbi.
Slagala sam se dobro sa školskim kolegicama. Posebnu naklonost imala je prema meni Jasna Vesolovski. S njom sam se odmah sprijateljila i to prijateljstvo traje još danas. Jasna Vesolovski, jedina kći vrlo ugledne i bogate obitelji Felixa i Zore Vesolovski, bila je vrlo lijepa, odgojena i pametna djevojčica. Doživjela sam mnogo veselih i vedrih dana u njezinoj obitelji. Smatrali su me svojim djetetom i tako su sa mnom postupali. Mnogi su mislili da smo sestre, jer su nas uvijek viđali zajedno. Redovito nedjeljom, iza sv. mise, ona bi me pozvala i cijeli dan bih provela u njezinoj obitelji. Ako je bilo hladno, igrale bismo se u dječjoj sobi, a za lijepog vremena šetale bismo s kolicima po dvorištu ili se vozile na romobilu.

Koji put sam je pratila na instrukcije klavira. Iza objeda cijela obitelj imala je običaj ići u šetnju ili u kino. S nama je išla i baka Barbara Samardžić koja me je jako voljela, a i ja nju. Zavoljela sam Jasninu obitelj i bila sam im veoma zahvalna, jer su mnogo učinili za mene. I moji roditelji bili su im zahvalni i s njima su se jako sprijateljili. Provela sam vedre dane u Požegi. Voljela sam školu i nauku. Bila sam među najboljim učenicama u razredu. Preko tjedna bila sam po cijeli dan u školi i tamo sam često objedovala s drugom djecom. Tri puta tjedno, poslije podne, svi đaci su imali tjelovježbu na stadionu. Za vrijeme narodnih svečanosti nastupali smo s raznim tjelovježbama, te stupali kroz grad uz limenu glazbu. Ljetne praznike provodila sam čitajući knjige koje su mi posuđivale školske kolegice, te razne katoličke glasnike posuđene od časnih sestara.

Na Valerovcu nije bilo djevojčica moje dobi otkad su Tonku i Vilimu odveli u zavod k časnim sestrama. Tata ih je morao poslati u zavod jer su ostale sirote bez mame i bake. I ja sam željela ići u zavod s njima, ali tata nije dopustio iako kod kuće nisam imala prikladno društvo. Bilo je djevojaka mnogo starijih od mene, a dječaka različite dobi. Djevojke bi mi se obraćale s molbom da im pišem pisma zaručnicima, jer su bile nepismene. Bila je to velika tajna koju nisam smjela reći ni mami. Za to je znala samo moja sestra Naca, koja je bila u dogovoru s njima. Zapravo, ona im je rekla da se meni obrate jer ja znam čuvati tajnu. Diktirale su, ja sam pisala, a bila su mi smiješna takva pisma jer su mi izgledala neiskrena. Mislila sam kako ja ne bih nikome nešto tako napisala. Ali to im nisam nikad pokazala, niti sam ih izdala. Za uzvrat, kao poznatom sladokuscu, darivale su mi bombone.
Jednu stvar nisam voljela. Voditi kozu na pašu. Moj tata i Nine Sarić zamislili su da moraju imati visoku i ugojenu djecu. Istina, brat Marko bio je dosta nizak, a ja niska i mršava. Isto je tako i Ilija Ninin bio jako blijed i mršav. Smatrali su da za jačanje moramo piti kozje mlijeko. Stoga su kupili svaki po jednu kozu, a koze je trebalo voditi na pašu. Lucija, Ninina kći, lijepa djevojka, morala je voditi brigu o kozi i voditi je na pašu svaki dan. A ja sam morala voditi našu kozu na pašu preko praznika. Vodila bih je svezanu na konopcu i pustila da brsti uz put gdje je bilo dosta grmlja. U jednoj ruci sam držala konopac, a u drugoj knjigu i tako čitala. Preko školske godine za kozu i pašu bili su zaduženi Naca ili Marko. Sve je potrajalo kratko vrijeme jer je koza, nažalost, naišla na bodljikavu žicu i teško se ozlijedila. Morali su je zaklati. Bilo mi je žao moje Šarice jer sam je zavoljela.

Završila sam osnovnu školu s odličnim uspjehom i zamolila tatu da se upišem u građansku školu kod istih časnih sestara. Nije mi dopustio jer sam izrazila želju da bih stupila u samostan. Upisali su me u realnu gimnaziju koja je tada imala 8 razreda, četiri niža i četiri viša. U prvom razredu „A" bile su sve moje kolegice iz osnovne škole koje su prošle s odličnim i vrlo dobrim uspjehom. Naime, vršila se velika selekcija za upis u gimnaziju. Mogli su se upisati najbolji đaci. U gimnaziji je vladala velika disciplina, prvi jutarnji sat je započinjao molitvom. Na sljedećim satovima su se mijenjali profesori koje su đaci dočekivali na nogama. Profesor bi ih pozdravio s

podignutom desnicom: „Za dom!”, đaci bi učinili isti čin i odgovorili: „Spremni!”. Tada bi mirno sjeli i slijedila bi nastava.
Nažalost, nisam mogla završiti ni prvi razred gimnazije u Požegi, jer se političko stanje brzo promijenilo. Rat je bjesnio u cijeloj Hrvatskoj i osjetio se i u Požegi. Poput jata crnih ptica svakodnevno su letjeli i tutnjali američki zrakoplovi nad gradom.

Njihovoj tutnjavi pridružilo bi se tulenje sirena koje je upozoravalo na opasnost. Tada bi nastao bijeg iz škola i gužva po ulicama u potrazi za skloništem. Poput srne stigla bih brzo kući, sva zapuhana. Mama bi me smirivala i tješila da se ne će ništa dogoditi. I tako bijaše. Zrakoplovi bi preletjeli preko našeg grada, a svoje okrutno oružje iskrcali bi na druge jadnike.
Neko vrijeme u Požegi je bilo razne vojske. Bili su opasni takozvani „čerkezi“. Dok bi se mi pokrivali do zubi u sred zime oni bi se kupali goli u rijeci s konjima. Tada bi me Marko pratio u školu, jer je bilo vrlo opasno za djevojke i djevojčice da idu same. U zadnje vrijeme ostali su braniti grad samo naši vojnici „domobrani“ i jedan puk SS-a. U zraku se osjećala nesigurnost i slutnja partizanskog napada na grad.

Nekoga ljetnog dana 1944. godine obitelj Jasne Vesolovski neočekivano se preselila u Zagreb. Bila sam jako žalosna i gorko sam plakala. Nije prošlo dugo vremena, partizani su napali grad. Jedne večeri, u suton, upali su u našu kuću na Valerovcu. U žurbi su zahtijevali od mame malo špage da svežu neko oružje kako bi bolje eksplodiralo. Nalazili smo se između dvije vatre i cijelu noć su zviždale granate preko naše kuće. Srećom nijedna nije pogodila kuću. Iste večeri partizan, Crnogorac, oštro je napao moju tetu Maru, a ona nije šutjela. Zaprijetio je da ćemo iste noći svi zaglaviti. Ali, dogodilo se obrnuto. Čim je on izašao iz naše kuće, pogodila ga je granata iz grada I svega raskomadala. Te noći naša vojska je oslobodila grad i potjerala u šumu neprijateljske horde. Nismo se više osjećali sigurni na Valerovcu jer su partizani noću upadali u obližnja sela i na periferiju grada. Stoga su Naca i Marko ostajali preko noći kod kume Vulić i pomagali joj u trgovini.
Jedne noći, vrlo kasno, netko je pokucao na naša vrata i vikao da otvorimo. Mama je otvorila i na svoje zaprepaštenje, ugledala poznatog ustašu u partizanskoj odori. Tražio je Nacu. Zaljubio se u nju, te iz ustaša prešao u partizane i došao da je odvede u šumu. Na sreću, Naca je bila u gradu kod kume, te se morao vratiti u šumu bez nje. Otišla sam sljedećeg dana kumi i obavijestila Nacu i Marka, a oni su s našim rođakom domobranom napustili Požegu i otišli na sigurnije mjesto.

Partizani su po drugi put napali grad, zauzeli ga i ostali neko vrijeme. Moja obitelj nalazila se u velikoj opasnosti. Brat Ivica služio je u ustaškim jedinicama, a naši susjedi komunisti to su znali. Ispočetka je izgledalo da se sve normaliziralo i da život mirno teče svojim tijekom. Nastavila sam pohađati gimnaziju, a otac raditi u istom poduzeću. Ali, u gimnaziji se sve izmijenilo. Umjesto njemačkog jezika partizani su uveli ruski. Smijenili su našeg direktora i postavili vojnika, partizana. Promijenio se odnos između pro- fesora i učenika. Vladala je nesigurnost i napetost. Jednoga jesenskog dana novi direktor je odredio, bez obavijesti roditeljima, da svi idu na rad u polje. Ukrcali su nas na kamione i odveli dosta daleko na neko polje da čupamo repu. Mi učenice bile smo lagano obučene, u gradskim cipelicama. Njive su bile pune blata. Kući smo se vratile navečer, umorne, gladne i prljave s cipelama punim blata. Roditelji su postali vrlo zabrinuti.
U središtu grada partizani su uspostavili „narodnu sudnicu“. Protjerali su iz grada mnoge osobe. Jednog dana, kad sam se vratila kući iz škole, našla sam zapečaćen stan. Uhvatio me strah, počela sam glasno plakati i zvati mamu. Čekala me na drugoj strani kuće, stoga je nisam vidjela. Odmah se javila i rekla mi da moramo ići na sud u središte grada.

U jednom dvorištu okruženom stambenim zgradama sa svih strana postavili su tri velika stola, a iza svakoga stola sjedila su po dva partizana. Tri reda ljudi čekalo je

suđenje pred stolovima. I nas dvije smo stale u red i čekale našu osudu. Ja sam imala sa sobom školsku torbu. Mama mi je rekla da samo šutim, ona će odgovarati na pitanja. Zaista, pametno je odgovarala i bilo nam je dopušteno vratiti se kući. Pred večer došao je vojnik partizan i otpečatio nam stan. Stanovi koji su okruživali dvorište suđenja bili su već prepuni zatvorenika koji su kasnije istjerani iz grada.
Iz dana u dan situacija je postajala sve nesigurnija dok nisu grad oslobodili naši hrvatski vojnici. Da ne bismo opet upali u partizanske ruke, koji su po noći upadali u sela i na periferiju, odlučili smo se preseliti u središte grada uz samostan časnih sestara milosrdnica. Uz svoje dvorište imale su slobodnih stanova za služinčad, te su ih iznajmile mojoj obitelji.

Nažalost, svaku noć bili su napadi na grad. Neprijateljske granate su padale i u dvorište časnih sestara. Potrajalo je to neko vrijeme dokle su mogli izdržati naši branitelji. Kad im je ponestalo hrane i oružja, bili su prisiljeni napustiti grad. Ali, prije nego su ga napustili, obavijestili su pučanstvo.
Dana 6. prosinca 1944. godine, u tri sata poslije ponoći hrvatski vojnici kucali su na prozore i vrata građana najavljujući početak njihova povlačenja u 8 sati ujutro. Pozivali su, također, građane da pođu s njima ako se ne osjećaju sigurni ostati u gradu. Mojoj obitelji nije preostalo drugo nego se spakirati na brzinu i poći s hrvatskom vojskom. Bio je blagdan Svetog Nikole i nisam mogla misliti na darove, nego se toplo obući, strpati u torbicu haljina i nešto malo rublja da se mogu presvući. Isto su učinili moji roditelji, stric Niko i teta Mara. Upravo smo bili spremili zimnicu, kako je to običaj u Hrvatskoj, ali sve smo morali ostaviti i ponovno prihvatiti sudbinu izbjeglica.

Bijeg iz Požege

U osam sati ujutro krenuli smo iz grada. Tata i mama, s ono malo naše prtljage, našli su mjesto na kolima časnih sestara milosrdnica. Trebalo je ići preko Požeške gore 30 km do Nove Kapele. Išla sam pješice sa svojom učiteljicom iz četvrtog razreda časnom s. Honorabilis Abramović i s fra Leandrom. Cijelo vrijeme smo išli iza kola časnih sestara i ja sam se osjećala sigurna između njih dvoje. Stric i teta također su išli iza nas, a kiša je padala cijelo vrijeme putovanja. Da ne smočim svoju vunenu šiltkapu, sestra Honorabilis mi je posudila platnenu kapu. Kad smo stigli u Novu Kapelu, bili smo sasvim mokri. Građani su nam otvarali svoje kuće i na dvorištima palili vatru da se možemo grijati i sušiti. Nakon dužeg vremena susrela sam Tonku i Vilmu Dujić, koje su bile u zavodu kod časnih sestara. Tonka je imala potpuno potrgane cipele i nije imala druge. I kaput joj je bio u vrlo lošem stanju. Imala sam dva kaputa i tri para cipela. Mama mi je rekla da joj trebam pomoći, pa sam joj dala na izbor kapute i cipele. Izabrala je moj crveni kaputić i najnovije cipelice. Tako su meni, ipak, ostala dva para cipela i jedan kaput. Bila sam vesela što sam joj mogla pomoći, a također uvjerena da će mi tata opet kupiti nove stvari. Te noći smo prenoćili u Novoj Kapeli. Sljedećeg dana je došao brat Ivica iz Oriovca, gdje je služio vojsku. Zamolio je jednoga seljaka da dođe po nas svojim kolima i odveze nas u Oriovac. Odsjele smo u vojarni desetak dana. Mama, teta i ja smo spavale u uredu jednog rođaka časnika, a tata i stric u vojarni s vojnicima. Prije Božića smo otišli iz Oriovca u neko mjesto za koje nisam upamtila kako se zove. Zatim smo kamionom, sa skupinom talijanskih vojnika, dospjeli do Jasenovca. Tek tada smo saznali da tamo ima neki logor. Da ne bijaše našeg šogora, koji je tamo služio kao zapovjednik konjeništva, i mi bismo završili u logoru. To je već bio znak velike nesigurnosti i nepovjerenja koje je zavladalo u državi.Odsjeli smo kod sestre Janje koja je tamo bila s djecom.
Stigli su Naca i Marko. Neprijateljski zrakoplovi su neprestano kružili i bombardirali Novsku i druge gradove. Nije bilo moguće ni tamo dugo ostati. Otac je odlučio poslati u Austriju mamu i nas kćeri, a on, stric i braća će ostati u Hrvatskoj nadajući se boljem vremenu. Na državnoj razini organizirali su vlak za djecu i žene koji će ih

odvesti u Austriju. I mi smo se ukrcali. Tata nas je pratio do Zagreba jer je trebao podignuti plaću na ministarstvu unutarnjih poslova, budući da mu nisu bili sve isplatili u Požegi. Vlak je vozio sporo i najedanput, usred šume, zaustavio se i počeo zviždati. Putnici su se pitali što to znači. Kasnije smo doznali da se radilo o izdaji. Vlakovođa je bio u dogovoru s partizanima da nas izruči. Ali, na našu sreću, to je shvatio jedan od ustaša koji su pratili vlak. Bio je to brat časne sestre Pije Pađen. S pištoljem u ruci, prijeteći mu smrću, prisilio je vlakovođu da vozi naprijed. Tako smo izbjegli tragediju i sretno stigli do Zagreba.

U rano jutro našli smo se na Zagrebačkom kolodvoru, ali nismo znali kada vlak kreće za Austriju. Raspored vlakova nije bio izložen da bi se izbjegle izdaje i bojkotiranja. Neki su šaputali da vlak kreće poslije podne. Mama mi je naredila da siđem i napunim bocu vodom za put. Kad sam se vratila, tate nije bilo. Otišao je na ministarstvo, te da nam koješta nabavi. Mislio se vratiti poslije podne. Nažalost, vlak je odmaglio ujutro, a tata je ostao u Zagrebu i više ga nikad nismo vidjeli. Nisam ga ni pozdravila. Mi smo otišle za Austriju, a u Hrvatskoj su ostali stric, tata i dva brata.

Bijeg u Austriju

Putovanje u Austriju bilo je vrlo naporno, dugo i opasno. Stigavši u Sloveniju, naš vagon se pokvario i bili smo prisiljeni preseliti se u susjedni vagon koji je već bio krcat. Zrak je bio zagušljiv. Nisam mogla držati glavu od neugodna zadaha u kupeu gdje se osobe danima nisu dotakle vode. Premda je bila oštra zima, cijelo vrijeme sam stajala i glavu držala kod prozora pjevajući narodne pjesme. Najedanput, vlak se zaustavio na ravnici pokrivenoj snijegom.
Neprijateljski zrakoplovi kružili su iznad nas. Paničan strah obuzeo je mnoštvo. Nisu znali što činiti. Bježati iz vlaka na snijeg ili se skriti ispod vagona? Smrt je bila neizbježna! Ipak, dobri Bog je milosrdan i opet je poštedio svoj narod. Zrakoplovi su se izgubili u daljini, a vlak je nastavio vožnju. Dana 20. siječnja 1945. godine prispjeli smo na kolodvor u grad Braunau, rodno mjesto Adolfa Hitlera, koji se nalazio na granici Austrije i Njemačke. Vojska nas je ukrcala u kamione i odvezla u barake usred šume, oko 12 km od Braunaua, a blizu gradića Neukirchena.

Izbjeglički logor u Neukirchenu

Drvene barake u izbjegličkom logoru u Neukirchenu gradili su zatočenici. Daske nisu bile dobro spojene kao ni drveni krov koji je bio posut zemljom. Između dasaka je puhalo, a kiša je probijala s krova i unosila u baraku prljavu vodu. Tko je imao ceradu stavljao ju je ispod krova, da mu ne kaplje na glavu. Baraka je imala oblik pravokutnika. Na sredini je bila mala peć za grijanje i kuhanje, ali dimnjak je slabo vukao i često bi se baraka napunila dimom. Uz nju je bio poveći vrlo jednostavni drveni stol, a s dvije strane barake bile su postavljene jednostavne daske, malo više od drvenog poda, koje su služile kao klupe i kao kreveti.
Suprotno od vrata bio je mali prozor koji se nije mogao otvarati. Vrata su bila drvena, na gornjem dijelu bilo je staklo kroz koje je ulazilo svjetlo. Baraka se zračila samo kad su se otvarala vrata Njezina površina bila je oko 20 metara četvornih, a u njoj je redovito boravilo dvadesetak osoba. Krov je bio tako nizak da smo se mogli uspraviti samo na sredini. Da ne udaramo glavom o krov, morali bismo se uvijek saginjati kad smo si trebali pripremiti ležaj na daskama. U baraci nije bilo samo hladno, nego i vlažno. Hladnoća i vlaga ulazile su nam u kosti.

Na samom početku smo mama, teta Mara, sestra Janja sa svojom djecom Markom i Andrijom, te Naca i ja bili u baraci s obitelji Jelice Šimić i njezino troje djece (Marica, Dragica i Drago), te s Anom Šimić, njezino troje djece (Marija, Ivan i Joso) i njezinom svekrvom. Mali Joso bio je još u kolijevci i često bolestan. Voljela sam ga, a i on mene. Kad bi se noću probudio i počeo plakati, uvijek su me budili da ga uspavam, tako da ne budi drugu djecu. Uzimala sam ga u naručje, pjevala mu na uho

uspavanku i on bi mirno zaspao, a onda bih ga opet položila na krevet uz njegovu mamu, koja me je toliko puta blagoslovila.
Nakon nekoliko mjeseci pale su velike kiše i voda je poplavila barake. Morali smo ih napustiti i preseliti se u obližnji gradić Neukirchen. Neke obitelji bile su smještene u učionice osnovne škole, a nas je dopala plesna dvorana jednog hotela. Bilo nas je u njoj oko 60 osoba, što djece, žena i nekoliko muškaraca. Na dnu dvorane bila je pozornica i tamo su smjestili obitelj Tomić sa četvero djece koja su bolovala od hripavca.

Bilo ih je žalosno vidjeti kako se zajedno guše od kašlja. Iako je u dvorani bilo puno djece, ni jedno se nije zarazilo hripavcem. Kuhinja je bila zajednička, a dnevno smo dobivali oko 200 grama kruha po osobi. Nama djeci to nije bilo dosta. Mama me često slala u pekarnicu i ja bih mijenjala svinjsku mast, koju smo donijeli iz Hrvatske, za štrucu kruha. Moj nećak Marko išao bi u mesnicu i donio hladetine. Tako smo tažili glad kad nismo imali dovoljno hrane iz zajedničke kuhinje. U dotičnoj dvorani ostali smo do proljeća. A kad je postalo toplije i barake se osušile, vratili smo se u njih.
Na povratku, promijenili smo baraku i društvo. Članovi moje obitelji izabrali su obitelj Josipe Pađen koja je imala dvoje djece (Kata - Mara i Zvonko), te obitelj gospođe Kaje Došen s njezino petero djece (Marija, Milan, Manda, Ljubica i Ante). Boravak u barakama bio je dosta težak. Nije bilo vode i morali smo je nositi sa zdenca jedne austrijske obitelji koja je stanovala blizu našeg logora. Voda nije imala joda i prijetila nam je opasnost da dobijemo gušu kao što su imali svi stanovnici tog kraja. Zahodi su bili zajednički i bez posebne higijene, s opasnošću prenošenja raznih bolesti. Svaka obitelj je sama nabavljala hranu u određenim trgovinama i za to je dobila karte za živežne namirnice. Trgovci Austrijanci bili su pošteni, premda im stranci nisu bili baš po volji.

Što se tiče vjerskog života, bili smo dosta dobro zbrinuti. Svake druge nedjelje dolazio je u naš logor otac Mirko Čović OFM, član Splitske provincije. Slavio je sv. misu na hrvatskom jeziku u župnoj crkvi grada Neukirchena, te dijelio sakrament ispovijedi. Kada otac Mirko ne bi mogao doći, prisustvovali smo sv. misi na njemačkom jeziku u istoj župnoj crkvi. Otac Mirko bio je zadužen za dušobrižništvo u više logora, stoga se nije mogao posvetiti pouci katekizma i pripravljati djecu za sv. pričest. U našem logoru zadužio je mene za tu svrhu. Često sam skupljala djecu i učila ih vjeronauk prema katekizmu pape Pija X. jer sam ga znala napamet.
U logoru je bilo i paničnih časaka, osobito kad su američki zrakoplovi bombardirali grad Braunau i letjeli iznad naših baraka. Svi smo bježali i razilazili se po šumi. Pamtim dobro dva slučaja. Kad su u proljeće 1945. naletjeli američki bombarderi i vrlo nisko kružili nad logorom, svi smo bili u šumi. Sa mnom su bila moja dva nećaka. Da ih zaštitim od eventualnih gelera, obojicu sam stisnula uz jedno stablo i pokrila ih svojim tijelom. Na sreću, nisu nas bombardirali. Drugom prigodom, na znak uzbune, naletjela sam na baraku gdje je mali Joso bio sam. Zgrabila sam dijete i pobjegla u šumu. Uzbuna je potrajala nekoliko sati. Njegova mama bila je sva izvan sebe kad ga nije našla u baraci, a moja mama ju je tješila jer je bila sigurna da sam ga ja odnijela.

U logoru Neukirchenu doživjeli smo i jedan veseli događaj. Sestra Janja, na bijegu iz Hrvatske, nosila je pod svojim srcem novo biće. Upravo u baraci u Neukirchenu došla je na svijet moja mala nećakinja Anđelka i svi smo joj se radovali. Za majku to nije bilo lako, ali volja za životom i nada u bolju budućnost nikad nas nisu napuštale. Anđelku smo krstili u župnoj crkvi u Neukirchenu, a kumovi su joj bili gospodin Drago Grdešić i njegova supruga Patricija.
Život izvan domovine bio je jako težak. Da ne klonemo duhom, organizirali bismo časke razonode. Sprijateljila sam se s mnogim djevojčicama više manje moje dobi. S Katom Pađen (zvanom Seka) sada časnom sestrom Pijom, s Maricom i Dragicom Šimić, Marijom Došen s kojom sam ostala u neprestanom dopisivanju i prijateljstvu, te s djevojkama koje su bile starije od mene. 10. travnja 1945. godine, na dan

Nezavisne Države Hrvatske, upriličile smo predstavu ispred jedne barake. Deklamirale smo pjesmice, pjevale pjesme, te igrale narodna kola. Svi smo se nadali oslobođenju Hrvatske, ali, nažalost, zadesila ju je propast. S propašću njemačke države, propala je i njezina saveznica Hrvatska. Kad smo to doznali, u nas je ušao strah za našu budućnost, a i velika žalost jer nismo znali za naše drage u domovini. Žene su mislile na svoje muževe i sinove, a mi djeca na naše očeve i braću koji su ostali u domovini.

Gospodin Drago Grdešić, odgovoran za naš logor, nastojao nas je utješiti. Upriličio je skup na koji je pozvao sve odrasle, među kojima pravoslavnog svećenika Vasu Šurlana, njegovu suprugu Magdalenu i sina Nenada, te gospođu Kendželić, gospođu Horvat i bodrio ih da ne gube nadu. Rastumačio im je političko stanje u Njemačkoj, koja je bila razdijeljena na više zona. Bio je uvjeren da će naš logor pripasti američkoj zoni i da za nas neće biti nikakve opasnosti. A u slučaju da naš logor pripadne engleskoj zoni, pozvao je sve da bježimo na američku stranu. Imali smo sreću i naš logor je pripao američkoj zoni, a upravitelj logora bio jedan američki časnik. Kad su došli u logor američki vojnici, davali su djeci bombone i žvakaće gume, te ih ukrcali na jeep i vozali sve do Braunaua. U logoru je zavladalo dobro raspoloženje jer smo bili sigurni pod američkom upravom. Pukovnija, koja nas je preuzela, bila je odgovorna za nas i kamo se ona kretala, vozila je i nas sa sobom.
U ljetnim mjesecima šuma je obilovala svakojakim šumskim plodovima: malinama, borovnicama I kupinama. Žene i djeca brali su ih satima, te nosili seljacima u zamjenu za mlijeko. Cijelo ljeto 1945. godine boravili smo u barakama u Neukirchenu. Doznali smo da nedaleko od našeg logora postoji logor zarobljenih hrvatskih vojnika. Isto tako, u našoj blizini bio je logor pripadnika četničke partije koji su bili njemački zarobljenici, a sada su bili na slobodi. Kad su se dočepali slobode, počeli su kružiti okolo i došli su do našeg logora. Počeli su nam prijetiti kad su saznali da smo protiv četnika i komunista, pa smo ih se bojali. Po noći smo dobro zatvarali vrata da nam ne bi upali u baraku. Budući da ih nismo mogli dobro zaključati, uz njih smo stavljali štapove za obranu u slučaju napada. Skrivajući se nosili smo hranu u logor našim vojnicima udaljenim desetak kilometara. Naravno, išli smo pješice i nosili ruksake na leđima. Uspjeli smo neke izvući iz logora.

Teta Mara, vrsna švelja, od plahti je „na ruke“ šivala muške kratke hlače i nosila ih poznatim vojnicima da se presvuku, izađu iz zatvoreničkog logora i dođu k nama. Smatrali smo ih svojom rodbinom. Na taj način izbjegli su poniženje i bleiburšku tragediju. O bleiburškoj tragediji pričao mi je brat Marko, jer je tamo bio prisutan sa stricem Nikom. Sva hrvatska vojska, domobrani i ustaše, zaustavili su se kod Bleiburga. Dotična zona bila je pod engle- skom upravom. Vođe, časnici engleske vojske, naredili su hrvatskoj vojsci da odloži oružje i da se preda, a da će se s njima postupati prema međunarodnom pravu za vojne zarobljenike. Nasuprot tome, oni su postupili sramotno i nedostojno. Engleski su časnici prevarili hrvatsku vojsku i predali je u komunističke ruke, te zamjenjivali hrvatske časnike za skupocjene automobile. Na taj se način komunistička horda dočepala hrvatske razoružane vojske i pod užarenim ljetnim suncem gonila je udarničkim maršem od Bleiburga do Beograda i dalje. Preko dana su ih maltretirali glađu i žeđu, a po noći strijeljali po skupinama i bacali u jame po slovenskim šumama. Mnogi su umirali na cesti od iscrpljenosti, bačeni kao životinje. Bila je to strašna hrvatska tragedija, poznati hrvatski Križni put. Među vojnicima bilo je puno i civila. Neki povjesničari tvrde da je na tom Križnom putu 1945. godine stradalo oko 500.000 što vojnika što civila. To je Hrvatima nanio komunistički režim. Na tom Križnom putu ubijen je i jedini očev brat, moj dobri stric Niko, koji nije bio vojnik. Od tad se zagubio trag mnogim Hrvatima, kao i mojem šogoru Nini Špiranoviću, Janjinu mužu. Ostalo je ožalošćeno mnogo hrvatske siročadi i udovica.

Logor u Ranshofenu (Braunau)

Negdje početkom jeseni američka vojska dobila je nalog da nas preseli iz Neukirchena u Ranshofen, malo bliže gradu Braunau. Kao obično, ukrcali su nas u kamione s našom siromašnom prtljagom i odvezli u malo bolju okolicu. Logor je bio prostraniji, uredniji, a barake mnogo komotnije. Tamo smo našli već puno iseljenika s brojnom djecom. Ubrzo sam uspostavila prijateljstvo s djevojčicama koje su došle iz drugih logora. Organizirale smo razne igre. U jednoj praznoj baraci improvizirale smo skromnu pozornicu i zastor s dekama. Dogovorile smo se predstaviti jednu priču, razdijelile uloge i započele igrokaz. U tren oka proširio se u logoru glas, da ima predstava u dotičnoj baraci i u vrlo kratko vrijeme baraka je bila krcata ženama i djecom. Kad je Naca vidjela da mnogi trče u baraku, bila je znatiželjna da vidi što se događa. Ušavši i vidjevši mene i moje kolegice da igramo predstavu, i publiku u grohotnom smijehu, iznenadila se i zasramila. Nije očekivala da bih ja pred tolikim narodom izvodila šale. Otrčala je mami i rekla što se događa u baraci. Mama ju je uvjeravala da to nije ništa loše, jer ona me je dobro poznavala i bila je uvjerena da ne ću činiti nešto nepristojno. Naime, u obitelji sam često izvodila male šaljive prizore i zabavljala svoje roditelje.
U Ranshofenu naš dušobrižnik bio je fra Bonifacije Šipić OFM, član Splitske provincije. Djeca su če- sto išla s njim u grad i zabavljala se na vrtuljku. Kata Pađen (Seka) i ja običavale smo se gegati u barci koja se vrtjela visoko u zraku. Za nas je to bio veliki užitak, a bile smo zaista previše smione.

Boravak u Ranshofenu bio je kratak. Ubrzo nas je vojska opet morala premjestiti u drugi logor. Izbjeglice, koje su nekad boravile u barakama u Neukirchenu, bile su određene za logor Sankt Johann.
Često se događalo da vojnici nisu ukrcali u kamion sve članove iste obitelji. Tako se dogodilo da sam ja ostala u Ranshofenu s mamom i bratom Kate Pađen. Nismo mogle ložiti vatru ni kuhati, jer smo očekivale da će svaki čas kamion doći po nas. Tako smo čekale cijeli dan bez jela. Kad je gospođa Pađen vidjela da nema kamiona, naložila je vatru i ugrijala nam malo mlijeka. Upravo kad smo htjeli popiti mlijeko, stigao je kamion i morali smo se ukrcati. Gospođa Pađen je ponijela lonac s mlijekom s nakanom da nam dade piti. Ali, vozač je tako naglo vozio da nismo uspjele ni okusiti mlijeka koje je prskalo posvuda. Na koncu smo ga morali proliti. Već se bio spustio mrak i nismo ništa vidjele. Na jednome ružnom zavoju ceste sudarili smo se s drugim vojničkim kamionom koji je dolazio iz suprotnog smjera. Na sreću, nije bilo velike nezgode, vozač je udario glavom u staklo, ali ga nije razbio. Ja sam glavom udarila o neku gredu, no nisam se ozlijedila, znači da mi je glava bila baš bosanska. Bila je noć kad smo stigli u Sankt Johann. Baraka je bila zagrijana i brižno su me očekivale mama, moje sestre i teta. Opet smo bili u baraci zajedno s obiteljima Pađen i Došen.

Logor u Sankt Johannu

U Sankt Johannu smo osjetili da je nastupilo zimsko doba, već je bilo hladno i snijeg se pojavio posvuda. Žene su organizirale zajedničku kuhinju. Imali smo baraku za kupanje s tuševima i toplom vodom, te baraku određenu za kapelu. S nama je opet bio naš dušobrižnik fra Bonifacije. Naca se brinula za pranje njegova rublja, a ja za sakristiju i crkveno posuđe. Fra Bonifacije je slavio sv. misu svako jutro. Pripremila bih sve paramente, kako me je on podučio i ministrirala mu za vrijeme sv. mise. Sve do prikazanja držala sam u rukama posudice za vino i vodu da se ne smrznu, jer se u baraci sve smrzavalo.
Fra Bono, tako smo ga zvali, skupljao je oko sebe djevojčice i dječake da zajednički organiziramo svečanosti i igre. Bili smo jako složni i za Sv. Nikolu organizirali smo lijepu priredbu. Sestra Mica nas je pripremala, te smo izvodili simpatične prizore. U jednom od prizora Kata Pađen imala je ulogu starca koji se trebao slikati za iskaznicu, a ja ulogu fotografa. Bilo je smijeha do suza. U zadnjem prizoru Jure

Špiranović, budući muž sestre Nace, imao je ulogu sv. Nikole. Pratila su ga dva anđela: Kata Pađen i ja, a Anđa Jelovina odlično je odigrala ulogu krampusa. Djeca su dobila male darove i publika je bila vrlo zadovoljna.

Moram naglasiti da se u tom logoru dogodilo nešto posebno. Poglavar našeg logora bio je jedan američki časnik, a zamjenjivao ga je pravoslavni svećenik Vaso Šurlan. Jednog dana, u odsutnosti američkog časnika, stigla je u naš logor komunistička delegacija. Zamjenik poglavara logora, gospodin Vaso pozvao je žene i djecu da čuju što žele. Naravno, komunistički komesar pozivao je žene i djecu da se što prije vrate u Jugoslaviju.
Najedanput je nastala neočekivana reakcija. Gospođa Kendželić s grupom djevojčica intonirala je pjesmu: „Još Hrvatska ni propala dok mi živimo“. Međutim, dečki su učinili još veći protest, stavili su u kante kamenje i simulirali glazbu prateći delegaciju, a crvenu zvijezdu na autu zamazali su blatom. Delegacija se vrlo „impresionirala“ i brzo je napustila logor, ali je zato naš logor bio zabilježen na crnoj listi.

Logor u Steyru

Malo prije Božića 1945. godine došao je nalog da napuštamo Sankt Johann i selimo dalje. Ovaj put vojnici su nas odvezli kamionima do kolodvora i ukrcali u teretne vagone. Morali smo proći i kroz rusku zonu. U našem vagonu, osim prtljage, bila je obitelj Došen, obitelj Pađen, obitelj Vase Šurlana, Jure Špiranović i moja obitelj. Ukupno 21 osoba. Kad se vlak zaustavio u ruskoj zoni, iza prtljage su se skrili gospodin Vaso i njegov sin Nenad, Jure Špiranović i Naca. Ispred vrata smo stavili najmanju djecu tako da Rusi vide da su u vagonu samo djeca i to siročad. Nije bilo nikakve premetačine i vlak je opet ušao u američku, za nas sigurnu zonu. Nakon duge vožnje dospjeli smo do cilja, tj. u Steyr. Na kolodvoru su nas čekali kamioni i odvezli u logor. Bilo je jako hladno i puno snijega. Iskrcali su moju obitelj ispred nekog hotela koji je bio prepun ljudi. Jedino slobodno mjesto koje smo mogli naći bio je hodnik. Ipak smo uspjeli da se Janja s malom djecom, mama i teta smjeste u jednu dvoranu gdje je bilo malo toplije. Naca i ja ostale smo s prtljagom na hodniku gdje je puhalo sa svih strana. Dan i noć smo bile obučene i spavale smo u hlačama, kaputu i visokim cipelama. Tako smo proboravile cijele božićne blagdane, a u 15 dana samo jedanput smo se uspjele okupati, i to je jedna morala stražariti pred vratima kupaonice dok se druga kupala. Jednu večer smo htjele sa sebe skinuti odijelo i obući pidžamu. Ni tada nam nije uspjelo jer je blizu nas nastala tučnjava muškaraca i bilo je ozbiljno ozlijeđenih mladića. Tako smo morale živjeti na oprezu, jer je bilo svakojakih opasnosti. Neki dječaci su me skoro kamenovali jer sam drsko odbila njihov dvosmisleni pozdrav.
U Steyur se sleglo mnogo ljudi sa svih strana Europe. Kako je narod bio nezaposlen, tražio je razonodu. U jednoj dvorani, dupkom punoj, dnevno se održavao ples. Kata Neimarević i njezina sestra Vera nastupale su kao klasične plesačice. Bilo je i drugih predstava, ali ja ih nisam posjećivala.

Kuhinja je bila zajednička. Dugo se moralo čekati u redu za ručak i večeru. Obično sam stajala u dugom redu, a često me je pratio nećak Marko ili Naca. Dugo čekanje bilo je olakšano jer su sa mnom čekale i moje prijateljice, pa smo mogle razgovarati. Mali Joso, sin kume Ane Šimić kojega sam već spominjala, teško se razbolio. Bio je u drugoj zgradi, pa sam ga išla posjetiti. Čim me ugledao, pružao mi je ručice. Jako sam ga voljela i pjevala mu uspavanke. Nažalost, brzo se preselio u bolji svijet. Bio je omiljen dragom Bogu koji ga je oslobodio zemaljske patnje, te preveo u svoje kraljevstvo. Veliku prazninu ostavio je u srcu svoje mame, a i u nama koji smo ga voljeli.

Logor u Braunau

Bio je prolazan naš boravak u Steyru. U siječnju smo prevezeni u logor Braunau. U tom logoru bile su brojne barake, dobro organizirane. Neke su bile određene za kapelu, neke za dječji vrtić, skladište za odijela i hranu, a jedna je bila određena za sastanke. Pratio nas je uvijek naš dušobrižnik fra Bono i mogli smo imati redovito sv. misu. Počeo je raditi dječji vrtić. Vodila ga je gospođa Kendželić, a pomagale smo joj Kata Pađen i ja, osobito u igri s djecom. Dopodne smo joj pomagale u razredu, a navečer smo s gospođom pripremale ručne radove za djecu.
Barake u Braunau bile su bolje građene nego one u drugim logorima. Dosta dugačke i s mnogo soba, a u svakoj baraci bili su i higijenski čvorovi. Moja obitelj zauzimala je dvije sobe koje su bile povezane: sestra Janja sa svoje troje djece i Jure Špiranović u jednoj sobi, a u drugoj mama, teta, Naca i ja. Kuhinja nije bila zajednička i svaka je obitelj kuhala za sebe. Živežne namirnice primali smo iz Amerike u paketima. Svaka obitelj mogla je dobiti odijela prema potrebi. Nekoliko ozbiljnijih djevojčica i dječaka pomagalo je dijeliti odijela i hranu uz kontrolu odrasle povjerljive osobe. Među tim pomagačima bila sam i ja. Imali smo čast da smo mogli nešto pridonijeti u korist zajednice. Iza posla znali smo se zadržati zajedno i izvoditi šale. Bio je to način da se bolje upoznamo, jer smo bili skupljeni iz više logora i tako se jačalo naše prijateljstvo. Dragica Abramović došla je iz drugog logora i uklopila se u našu skupinu. S njom smo uzpostavili dobro prijateljstvo.

U logoru Braunau teško se razboljela Naca. Sumnjalo se da ima sušicu. Bila joj je nužna bolja prehrana, osobito je trebala mesa i jaja. Više puta išla bih iz logora i tražila jaja od seljaka. Obično sam za jaja mijenjala čokoladu i cigarete koje smo dobivali u paketima. Za mene je bila žrtva odricati se čokolade. Ali, trebalo se žrtvovati i misliti na sestrino zdravlje. Sjećam se da sam jedanput cijeli dan hodala od seljaka do seljaka s jednom starijom prijateljicom. Kad sam navečer stigla u logor, bila sam preumorna od hodanja jer su u Austriji seljačke kuće, odnosno „baori“, vrlo udaljeni jedni od drugih. Ipak, bila sam sretna jer sam skupila skoro dvadeset jaja. Hvala Bogu, Naca je s vremenom ozdravila.

Sestre Naca i Kata Sarić u logoru Braunau 1946.

U baraci određenoj za kapelu imali smo redovito svetu misu i večernjicu. Često su se u baraci ili dvorani za ples organizirali plesovi. Koji put bi i mi djevojčice zavirile iz znatiželje. Ali kad bi osjetile da nas netko želi uvući u ples, brzo bismo nestale iz dvorane i bježale u svoje barake.

Predstavnici američke vojske, koji su bili odgovorni za logor, često bi nas obilazili. Sjećam se posjeta gospođe Sisite koja nam je mnogo pomagala. Upravo za jednog njezina posjeta dogodio se u logoru dramatičan slučaj. Još je bila jaka zima, a u sredini logora bio je duboki bazen za plivanje sa zamrznu- tom površinom. Djeca su se često klizala ne misleći na opasnost. Dok su odrasli bili u dvorani s gospođom Sisitom i izražavali joj svoju zahvalnost za dobrotu i velikodušnost prema izbjeglicama, netko je zavikao da se na bazenu razbio led i jedno dijete je nestalo ispod leda.

Nastala je panika. Neki mladić, čim je shvatio o čemu se radi, izletio je kroz prozor iz dvorane i skočio u bazen, zgrabio dječaka za kosu i izvukao ga živa. Odahnuli smo. Mislili su da je moj nećak Marko, ali je bio sin gospođe Horvat. Svi su zahvaljivali hrabrom mladiću. Imena mu ne pamtim jer je bio došao iz drugog logora. Sjećam se samo da je bio Dalmatinac i da je znao dobro plivati.
Nismo se dugo zadržali u Braunau, brzo su nas preselili u još veći izbjeglički logor u Asten, nedaleko od Sankt Floriana, u blizini Linza.

Logor u Astenu

U Astenu je bilo mnogo baraka za više tisuća izbjeglica. Kad su dovezli našu skupinu, tamo je već bilo naseljeno mnogo izbjeglica raznih narodnosti iz onih država Europe u kojima je vladao komunizam.
Moja je obitelj dobila sobu u baraci broj 4. Bile smo samo nas četiri: mama, teta Mara, Naca i ja. Sestra Janja sa svoje troje djece i Jurom dobila je sobu u baraci broj 3, u blizini naše. Baraka je bila jako duga s dugim hodnikom, a s obadvije strane bile su sobe. Na dnu barake bile su pipe za vodu i higijenski čvorovi s kupaonicom. Mogli smo se i kupati, ali s velikom mjerom opreza jer su u našoj baraci stanovali većinom muškarci. Samo u tri sobe bile su žene i djeca.

S obadvije strane naše sobe bili su nastanjeni neki mladići, ali prema nama su bili vrlo uljudni. Samo jedanput je uletio u našu sobu neki muškarac s nožem u ruci. Imao je vrlo čudan izraz lica, skoro razbojnički. Iznenadila nas je njegova prisutnost i ulijevala nam strah. Nastojao je uspostaviti razgovor s tetom i, da joj pokaže svoju hrabrost, zabio je nož u stol na kojem je ona glačala. Ja sam ga pogledala s iznenađenjem. U tom časku na hodniku je nastala neka gužva, vika i trka. Naglo je izvadio nož iz stola i nestao iz naše sobe. Odmah sam skočila i zaključala vrata da se ne bi slučajno vratio. Odahnule smo, jer smo se oslobodile opasnosti. Kasnije smo doznale da je to bio neki Srbin koji nije imao dobar ugled.
Život u logoru u Astenu bio je dobro organiziran. Kuhinja je bila zajednička. Tri puta dnevno donosili su hranu iz glavne kuhinje u pojedine barake, u prostoriju za to namijenjenu, i tamo dijelili stanovnicima cijele barake. Djeca do 18 godina imala su malu povlasticu, svake subote dobivala su 18 velikih bombona.

Među izbjeglicama u logoru bilo je učitelja i profesora koji su organizirali nastavu za osnovnu i srednju školu. Osim četiri razreda osnovne škole bila su i dva razreda srednje škole. Ja sam pohađala prvi razred srednje škole i položila s odličnim uspjehom. U mojem razredu bila je lijepa skupina dječaka i djevojčica. Svi smo bili Hrvati, samo je jedna djevojčica bila Slovenka. Bili smo jako složni, osobito kad smo se trebali usprotiviti kojoj profesorici zbog narodnosti ako je bila Srpkinja i nije nam se sviđala. Nitko od nas nije mogao izvući tajnu. Svi smo bili jedan za sve i svi za jednog. Zajedno smo se loptali i bili vrlo lojalni. To se održavalo bilo u igri bilo u učenju. Često sam dala dečkima da prepišu zadaću, a kad smo se igrali oni bi meni lagano dobacivali loptu da me ne udare, jer sam bila tjelesno slabunjava.
Za djevojčice su organizirali tečaj za domaćinstvo koji je vodila gospođica Mina, vrlo fina djevojka iz Slovenije, koja je pohađala školu u Mariboru kod Školskih časnih sestara franjevki, tj. kod naših sestara Mariborske provincije.

Gospođica Mina bila je izvrsna nastavnica, podučavala je kuharstvo i elegantno serviranje objeda. U skupini nas je bilo desetak djevojčica od 13 do 16 godina. Učile smo kuhati razne vrste jela, te smo zajedno objedovale. Jedna druga gospođa učila nas je šivati i vesti. Neke su djevojčice znale vrlo dobro kuhati, šivati i vesti, s čim se ja nisam mogla hvaliti.
U Astenu smo imali prigodu bolje gajiti naš duhovni život. Jedno vrijeme naš dušobrižnik bio je fra Pio Fržop OFM, član Splitske provincije. Fra Pio je bio pravi asket. Posebnu pobožnost je gajio prema Blaženoj Djevici Mariji. I nas djevojčice oduševio je za pravu pobožnost Blaženoj Djevici. Upisao nas je u društvo Marijinih

sužnjeva „Totus Tuus“ prema pobožnosti blaženoga Ljudevita Grigniona. U mjesecu svibnju organizirali smo u logoru procesiju u čast Majci Božjoj i svečano pjevali Lauretanske litanije. Nažalost, bilo je dosta protivnika koji nisu podnosili ni Hrvate ni katoličku crkvu. A to su opet bili većinom Srbi. Sve su učinili da istjeraju iz logora fra Pija, i uspjeli su i u tome. Bili smo vrlo žalosni kad je fra Pijo morao napustiti logor, jer u njemu smo imali veliki oslonac. Ipak, nismo klonuli duhom i nastavili smo svibanjske i listopadske pobožnosti i bez svećenika. Svake subote dolazio je fra Mirko Čović OFM, te smo nedjeljom imali svetu misu i nismo bili posve napušteni.

Mi djevojčice smo se same organizirale u vjerskom pogledu. Tu su nam mnogo pomogle gospođa Slavica Sadušek i njezina sestra Ankica Tamše. One su bile rodom Slovenke, ali su bile dobro potkovane u vjerskom pogledu i znale su dobro hrvatski. Gospođa Slavica je bila učiteljica. Našoj skupini su pripadale: Kata Pađen (Seka), Dragica Šimić, Marica Šimić, Anđa Jelovina, Kata Sudar, Marija Krešić, Božica Raguž, Marija Došen, još jedna djevojčica kojoj se ne sjećam imena i ja. Svaku večer molile smo zajedno krunicu. Mnogo smo molile za obraćenje grješnika. Jedne noći organizirale smo bdijenje i molile cijelu noć na koljenima. Djevojčice koje su bile mlađe od mene pohađale su osnovnu školu i sljedećeg dana su morale biti u razredu. Kata Sudar je bila tako umorna da je u razredu zaspala i nehotice nas je izdala. Ubrzo je u logoru procurila vijest da su Kata Sarić i Kata Pađen s drugim djevojčicama cijelu noć molile da im se ukaže Majka Božja. A to je bila puka laž. O tome su obavijestili i fra Mirka Čovića. Čim je došao u logor pozvao me na ozbiljan razgovor. Htio je znati sve u tančine jer je vijest bila tako razglašena u logoru i svi su govorili o prikazivanju. Vrlo jednostavno sam mu obrazložila da smo molile za obraćenje grješnika i da nismo imale nikakva prikazivanja niti smo ga željele imati. Fra Mirko mi je oštro zaprijetio da to ne smijem više organizirati jer me može izopćiti iz Crkve. Odgovorila sam mu da nije nikakvo zlo moliti, a ako me on izopći ja ću ići svetom ocu Papi da me odriješi. Kad sam mu tako odgovorila, jednostavno se okrenuo i otišao. Vjerojatno mu je bio smiješan taj moj nedužni odgovor. Nije me više s tim pitanjem mučio.

Jedne nedjelje, za vrijeme sv. mise, fra Mirko nas je obavijestio da će doći jedan monsinjor i podijeliti sakrament sv. potvrde prvopričesnicima i onima koji još nisu krizmani. Pozvao je nazočne da se prijave što prije, te da se počnu pripremati. Moja mama je odmah prijavila mene, a sestra Janja sina Marka. Bilo nas jako puno i nismo mogli ući svi u baraku, odnosno u kapelu. Pripremili su oltar usred logora na ravnici i mons. dr. Joze Jagodic nam je podijelio svetu krizmu 18. srpnja 1946. godine. Upravo nekoiiko dana prije krizme stigla nam je vijest da su ubili moga tatu. Bila sam neutješna i plakala sam gorke suze. Tako je bio obavijen tugom dan moje krizme. Nastojale su me utješiti mama i moja krizmena kuma Ana Šimić, ali bez uspjeha. Istoga ljeta 1946. godine došao je u logor fra Bernardin Bilođerić OFM. Poslali su ga iz Rima da po lo- gorima traži svećeničkih i redovničkih zvanja. Bila je nedjelja kad se fra Bernardin predstavio vjernicima, a bili su brojni. Pozvao je mame da malo promisle o zvanjima svojih sinova. Dječacima je predočio da imaju mogućnost poći u Italiju, u Rim, ako osjećaju da imaju želju za svećenika ili redovnika.

U tom slučaju dovoljno je da se njemu jave, a on će sve ostalo poduzeti i srediti kako prijeći u Italiju. Kad sam čula tu novost, srce mi je zaigralo u grudima. Možda je došao časak da ispunim svoju žarku želju i postanem časna sestra. Na koncu sv. mise s Katom Pađen pošla sam do fra Bernardina koji je bio u sakristiji. Postavile smo mu pitanje: „Zašto samo dečki mogu ići u samostan? Zašto ne bi mogle i djevojčice?“ Fra Bernardin je ostao iznenađen. Upitao me: „Bi li ti išla u samostan?“ Odgovorila sam odlučno „Da!“ Obećao nam je da će promisliti, te će nam javiti. Puna pouzdanja rekla sam to mami, a ona mi sva izvan sebe reče: „Pa što ti dođe na pamet? Nas dvije ćemo ići u Ameriku ili ćemo se vratiti u Hrvatsku.“ Odlučno sam joj odgovorila: „Ne vraćam se u Hrvatsku dok traje komunistička vlada. Neću dopustiti

da mi peru mozak i prisiljavaju tajiti svoju vjeru.“ Na taj odgovor mama nije prozborila više ni riječi. Nije prošlo dugo vremena i evo opet fra Bernardina u logoru. Ovaj put je došao s prijedlogom i za djevojčice, ako žele ići u Rim, u samostan. Uspjela sam uvjeriti mamu i odmah sam se upisala. Od tad je započela žestoka borba s mamom kojoj to nije bilo drago. Spominjala je i tatu da je bio protiv toga da idem u samostan i da me zato nije upisao u građansku školu kod časnih sestara. Pozivala se i na braću, što će reći kad doznaju da sam je ostavila samu u tuđini i u tako nesigurnoj situaciji. U tom su joj pomagale i moje sestre i teta. Tvrdile su da ja nisam za časnu sestru i da neću ustrajati u samostanu. Sigurno neću izdržati i vratit ću se iz samostana na sramotu svoje obitelji. Sve njihove tvrdnje i opaske nisu bile bezrazložne i postale su povod moga dubokog razmišljanja i žestoke nutarnje borbe. S jedne strane vukla me velika privrženost mami, a s druge strane neki nutarnji neodoljiv poziv privlačio me nečemu nepoznatom. Moja jedina utjeha bila je molitva. Žarko sam molila svaki dan Gospodina da mi pokaže kojim putem trebam ići. Jedne noći imala sam vrlo čudan san. Sanjala sam da ulazim u baraku - kapelu. Baraka je bila potpuno prazna.
Kad sam ušla, vidjela sam otvoren tabernakul. Vrlo sam se iznenadila i prestrašila, a onda sam ugledala u tabernakulu Pieta: Majka Božja s Isusovim mrtvim tijelom na krilu. Protrljala sam oči da vidim bolje. Tada se Isus pomaknu, podiže glavu, okrenu se prema meni, zatim lagano podiže desnu ruku koja je visjela kao mrtva i s kažiprstom mi dade znak da se približim tabernakulu. Sa strahom sam pristupila k oltaru i kleknula na prvu stubu. U tom sam se časku probudila. Taj san mi se duboko usadio u dušu i imam ga pred očima cijeli život. Za mene je to bio znak da Isus želi da ga slijedim i nisam više imala nikakve sumnje. Sve sam ispričala mami i ona nije ostala ravnodušna.

Od toga dana još više sam molila i svaki dan pristupala sv. misi i pričesti. Kad u logoru nismo imali misu po rimskom obredu, prisustvovala sam staroslavenskom jer je u logoru bio svećenik Ukrajinac i prikazivao je dnevno sv. misu. A kad ni njega nije bilo, onda bih s prijateljicama, osobito s Katom Pađen, išla na misu u župnu crkvu u Astenu koja je bila na njemačkom jeziku. Župnik se čudio da smo mi djevojčice dolazile na misu u radnom danu, pa nam je postavljao mnoga pitanja. Jednog dana nam je rastumačio umjetnosti njegove crkve, ali nas tada nije puno zanimala umjetnost i nismo mnogo razumjele.
Moja je obitelj doživjela jedan važan događaj u Astenu. Jedan mladić je jako zavolio moju Nacu i htio ju je oženiti. Bio je iz katoličke obitelji iz Tomislavgrada i zvao se Jure Nevistić. Bio je solidan, dobar i pristupačan. Mama se nije protivila jer je vidjela da je jako ozbiljan, a Naca je imala svoje godine i mogla je sama odlučiti. Ubrzo su sklopili brak u logorskoj kapelici i Naca je otišla živjeti sa svojim suprugom, ali je on ubrzo umro. Tako sam ostala s mamom i s tetom.

Logor u Sankt Martinu

Do kasne jeseni 1946. godine boravili smo u logoru Asten. Nekako prije Božića preselili su nas u novi logor zvani Sankt Martin. To je za mene bio zadnji logor. U Sankt Martinu barake su bile mnogo manje. Skoro svaka obitelj imala je svoju baraku, ali samo jednu prostoriju. Mami i obitelji sestre Janje bila je dodijeljena jedna baraka. Nije više s nama bila ni teta Mara. Stipe Marić, čovjek neoženjen, zavolio je tetu Maru i htio je oženiti. Bila je udovica već nekoliko godina i bez djece, a bila je još mlada i zgodna žena. Teško, nakon dugog razmišljanja prihvatila je Stipinu ponudu, koji je dugo navaljivao i nije joj dao mira. Znala je reći da ima živu braću, nikad se ne bi preudala. Nažalost, njezinu braću, to jest moga oca i strica, ubili su partizani, te se tako teta odlučila na drugi brak. Nakon ta dva sklopljena braka ostala sam sama s mamom. Moje sestre su imale svoje obitelji, a braća su bila u Hrvatskoj. Za Ivicu smo čuli da je u zatvoru, a o Marku nismo ništa znali. Moj je položaj postao stvarno dramatičan. Teško me mučila misao ostaviti mamu koja je računala na mene u svojoj starosti. Ta misao me dnevno progonila i molila sam dragoga Boga da me On vodi i

daje mi snage da ostvarim cilj za koji me On zove. O tome sam često razgovarala s mamom kad smo bile u logoru Sankt Martin. Nije bila uvjerena u moju odluku i svakako je nastojala od mene odstraniti tu zamisao. Međutim, vrijeme je teklo i o putovanju djece za Rim nije se više govorilo. Bilo je mnogo problema i zapreka, osobito zabrana od jugoslavenskog konzulata koji je bio uspostavljen u Austriji. Povremeno bi fra Mirko dolazio u logor, sokolio me i pozivao na molitvu želeći da držim tajnu o svemu što bi mi povjerio, što sam vrlo rado činila.
Zima je bila oštra. U baraci smo imali malu peć i trebala su nam drva za grijanje. Kako nam nitko nije davao drva, morale smo se same o tom brinuti.

Skoro svaki dan s ostalim djevojčicama išla sam u šumu i izvlačila suhe grane ispod snijega i na leđima ih nosila u baraku. Tada bih ih isjekla i složila uz pećicu. Brzo bi se grane osušile i dobro bi zagrijavale. Isto je činila i Janja, i tako smo uspijevale svladavati hladnoću koja nam se ušuljala u kosti. Nismo bili vjerski zapušteni ni u Sankt Martinu. U jednoj baraci bila je kapela. Svake nedjelje dolazio je fra Mirko slaviti sv. misu, a narod je redovito prisustvovao. Svakodnevno sam išla moliti u kapelu, iako se nije svaki dan slavila sv. misa. Nismo mogli ići svaki dan u Linz na sv. misu jer nije bilo prijevoznih sredstava, a uz to je bila velika hladnoća. Sjećam se jednoga prvog petka. Hodala sam cijelo dopodne da pronađem neku crkvu i pristupim sv. pričesti da ne prekinem prve petke. Tada se nije smjelo okusiti ni kapljicu vode od ponoći sve do pričesti. Bila sam sretna što sam se uspjela pričestiti i ne prekinuti prvih devet petaka.
Konačno, zima je počela popuštati i pojavljivali su se u prirodi prvi znakovi proljeća. Svake subote, kad bi došao fra Mirko, trčala sam da čujem što o putovanju. Početkom mjeseca ožujka došao je i obavijestio me da ćemo za koji dan na put, ali da moram strogo čuvati tajnu. Htio je da mama potpiše zadnji put. Mene je tada obuzela velika tjeskoba. Upravo tih dana mama se teško razboljela, bila je skoro na umoru. Kad sam došla u baraku reći joj što mi je fra Mirko rekao, ona me je milo pogledala i teško je progovorila: „Moj sinko, zar ćeš me pustiti samu da umrem? I ako ti odeš, tko će mi zaklopiti oči na smrtnoj postelji?“ Srce mi je bilo u grlu, a oči pune suza. Ipak sam imala toliko hrabrosti i snage da kažem: „Mama, ako ti umreš s kim ću ja ostati? Tate nema, strica nema, za braću ne znam, a moje sestre imaju svoje obitelji. Tko će na me misliti?“Mama je tada umuknula, zatvorila oči i kao da je nešto dozivala u pamet, a onda mi je rekla:

„Ako je to Božja volja, idi fra Mirku i reci mu da ja ne mogu doći, a da ti dopuštam da potpišeš u moje ime. “Otišla sam do fra Mirka i sve mu ispričala. Od njega sam se vratila u kapelu. Kleknula sam pred kip Majke Božje i gorko plakala. Usrdno sam molila Majku Božju da mi ozdravi moju mamu jer je nisam mogla ostaviti na smrtnoj postelji. Molila sam: „Ako je Božja volja da postanem časna sestra, onda ozdravi moju mamu prije mog odlaska.“ Nakon duge molitve i gorkog plača, osjetila sam u duši neko olakšanje i vedrinu. Vratila sam se mami u baraku i kazala joj sve što mi je rekao fra Mirko. Tada mi je mama povjerila svoje uvjerenje u vezi s mojim odlaskom u Rim. Ispričala mi je što je nedavno sanjala, a ona je to smatrala znakom Božje volje. Ovako mi je ispričala svoj san: „Nas dvije smo sjedile na balkonu naše kuće. Najedanput dođe jedna gospođa u bijelo obučena i upita me: Je li to ona curica što želi ići u Rim za časnu sestru? Odgovorila sam joj da jest. U onom časku vidim kako lete tri goluba iznad naše kuće i pjevaju: Dopustite da svatko ide kamo želi! U tom časku sam se probudila i nestala je bijela gospođa.“
Mama je mnogo dana razmišljala o tom svom snu i o njegovu značenju. Na koncu je zaključila da je to znak Božje volje da me pusti u samostan. Kako je bila vrlo pobožna, to je tumačila na vjerski način. Prema njezinu uvjerenju gospođa u bijelo obučena bila je Majka Božja, a tri goluba iznad kuće bila su simbol Presvetog Trojstva. Stoga nije htjela praviti više nikakve zapreke volji Božjoj.

Tri dana prije odlaska u Rim išla sam svaki dan u šumu i donosila drva tako da osiguram mamu za neko vrijeme. Sljedećeg dana iza moga potpisa mama se osjećala vrlo dobro, a trećeg dana je ustala i osjećala se potpuno zdravom. Bila sam presretna. Na dan moga odlaska ispratila me do ulaznih vrata logora. Hrabrila sam samu sebe i nastojala sam zaustaviti suze. Ali, kad sam zagrlila svoju malu nećakinju Anđelku, koja je imala samo godinu i pol, udarila sam u plač. Svi su bili ganuti i plakali su. Tako sam se pozdravila s izbjegličkim logorom i lutanjem izbjegličkog života i započela novu pustolovinu na njivi Gospodnjoj na koju me On pozvao da mu služim.

Put za Italiju

Iz logora Sankt Martin odvezli su nas kamionima u Linz, a tamo smo se ukrcali u vlak. Bila je lijepa skupina: 45 dječaka i 11 djevojčica od 5 do 15 godina. S nama su bila dva svećenika: fra Metod Kelava OFM i don Petar Bulum. Prijetila nam je opasnost da nas odvezu u Jugoslaviju. Stoga su nam svećenici dali stroge upute kojih smo se morali držati. Prije svega morali smo strogo šutjeti i nikom ništa ne govoriti, ako bi nas tko možda što upitao. Kad smo stigli u Innsbruck, sišli smo s vlaka i prenoćili u zavodu nekih časnih sestara. Sljedećeg dana dobili smo doručak kod istih časnih sestara i opet se ukrcali u vlak koji je vozio za Italiju. Vlak se zaustavio na kolodvoru u Brenneru, na granici Austrije i Italije. Svećenici su nas opet strogo upozorili da šutimo i da se ne mičemo iz kupea. Manja djeca nisu bila svjesna što se događa, dok smo se mi malo veći bojali da će nas protjerati u Jugoslaviju. U tom slučaju, dogovorili smo se, iskakali bismo iz vlaka. Na sreću, vlak je prešao talijansku granicu i mi smo odahnuli. Svećenici su bili mirniji i kako su imali povjerenja u nas djevojčice naredili su nam što trebamo raditi kad stignemo u Anconu, jer smo se tamo trebali brzo iskrcati iz vlaka i ukrcati u kamione koji bi nas odveli u Grottammare gdje je predviđen naš boravak. Čim smo se približili Anconi, počele smo buditi manju djecu i pripremati ih da što prije siđu s vlaka. Trebale smo skidati i njihove kufere jer su oni napola spavali i nisu bili u stanju shvatiti što trebaju činiti. Uspjele smo sve učiniti i sretno se uputiti s kamionima prema Grottammare. A svećenici su bili tako dobri da su nam priredili veliko iznenađenje. Usput smo se zaustavili u najvećem talijanskom svetištu Majke Božje Loreto i tamo su nam kupili krunice. Ja sam izabrala malu krunicu i kutijicu u obliku knjige i to sam godinama držala kao svetinju. Kasnije sam je darovala nećakinji Anđelki.

Grottammare

Samostan Santa Maria dei Monti nalazio se na brežuljku iznad grada Grottammare. Braća franjevci i Školske sestre sv. Franje, koje su tada vodile kućanstvo, odavno su nas očekivali. Vjerojatno su se iznenadili kad su vidjeli tako malu djecu kojoj je trebala majčina njega, a ne stroga samostanska disciplina. Odmah smo dobile dužnost da pripremimo krevete svim dječacima, te da služimo kod stola za cijelo vrijeme našeg boravka u tom zavodu. Sprijateljile smo se sa sestrama, osobito s poglavaricom č.s. Teobaldom Zanjković. Pomagale smo sestrama u kuhinji, a one su nam darivale naranče i suhe smokve koje odavno nismo ni vidjele ni jele.
U zavodu Grottamare bile smo neko vrijeme zajedno s dječacima. Djevojčice su imale spavaonicu čiji su prozori gledali prema moru i imale smo lijep pogled na grad. K nama je često dolazio najmlađi dječačić Mladen. Imao je pet godina i bio je lijepi plavokosi dječačić. Bolje se slagao s nama nego s dečkima. Kad bi s nama molio krunicu u crkvi, znao bi nas prekinuti i reći: „Sada ste već 20 puta rekli amen.“ Mladen je znao lijepo crtati, osobito automobile. S prozora naše spavaonice promatrao bi grad i crtao ga. Nije ostao dugo u zavodu, roditelji su ga pozvali da dođe u Južnu Ameriku. U Grottamareu boravio je i jedan hrvatski liječnik, izbjeglica. Sve nas je pregledao i ustanovio da Janja Raguž ima prijelaznu bolest„ fuoco di Sant’Antonio“. Morali su je odvojiti da nas ne zarazi. I ja sam dobila čir na ruci, liječnik mi je dao neke tablete, ali meni se činilo besmisleno uzimati ih, pa sam ih bacila. Prema mojem tadašnjem mišljenju trebao mi je dati kakvu mast, a ne tablete. Ruka je ozdravila bez masti i bez tableta.

U velikoj blagovaonici objedovali smo zajedno s dječacima. Kako sam već navela, mi djevojčice smo se redale u posluživanju kod stola. Ja sam imala jedan poseban problem. U logoru sam napravila zavjet s mamom da ću postiti trinaest utoraka u čast sv. Anti Padovanskom. Na odlasku iz logora mama me je podsjetila da mi još nedostaju dva utorka da ispunim zavjet. Ona mi je to preporučivala da ne zaboravim, jer zavjet nas veže. Mnogo sam držala do toga da ne zaboravim i održala sam obećanje. Ali, imala sam probleme s fratrom koji nas je nadzirao za vrijeme objeda. Kad bi vidio da ne jedem ni jedan obrok, navaljivao je da moram jesti. Jedva sam izdržala ta dva utorka, ali morala sam mu objasniti zašto ne jedem, da sam obećala mami da ću ispuniti zavjet. Konačno me pustio na miru, jer je uvidio moje uvjerenje i tvrdoglavost.

Put u Rim

Grottammare je bilo privremeno boravište za nas djevojčice. Tamo smo bile u gostima malo više od dva tjedna i došlo je vrijeme da se uputimo prema Rimu. Naš vođa je bio jedan gospodin koji je loše poznavao talijanski, ali je dobro znao latinski. Put od Grottammare do Rima bio je zanimljiv. Vlak se zaustavljao na svakoj stanici i narod bi vikao i prodavao koješta. Mi smo samo znale reći „grazia“ namjesto „grazie“ tj. hvala. U jednom kupeu bilo nas je pet djevojčica i jedan gospodin koji je vozio cipele na prodaju. Na jednoj stanici zavikao je prodavač voća: „Arance!“ Ja sam uskliknula: „Arance!“ Trgovac me pogledao začuđen i vidio moje iskolačene oči. Zatim je stupio k prozoru, pozvao prodavača i kupio 5 naranača. A meni je dao najveću. Ja sam opet iskolačila oči i s udivljenjem rekla: „Grazia.“ Zatim sam s veseljem okretala u rukama veliku naranču. Gledao me smješkajući se i nešto je govorio, ali ga nismo razumjele. Za mene je to bio dar jer dugo vremena nisam imala prigodu vidjeti i jesti naranče. Kad smo stigle u Rim, pozdravile smo se s trgovcem i nikad se više nismo sreli, ali je ostala nezaboravna njegova dobrota i razumijevanje.

Konačno u Vječnom Gradu

Postigle smo cilj, konačno smo u Vječnom Gradu. Sišle smo na kolodvor Termini i bile sretne da dolazi kraj našem putovanju. Ali naš vodič nas je upozorio da moramo još putovati i ući u tramvaj za grad Grottaferrata. Pitale smo se zašto moramo ići u Grottaferrate. Zar nismo određene za Rim? Vodič nije htio slušati naše prigovore i naredio je da moramo ulaziti u tramvaj koji je vodio prema Grottaferrate. Zapravo, naš tramvaj je vozio izravno u Frascati i morale smo presjesti na raskrižju zvanom Bivio. Na Biviu smo morale uzeti drugi tramvaj koji je vozio iz Frascatija za Marino. Ovaj je bio dvokatni što je za nas bila velika novost i sve smo se uspele na kat. Vodič nas je upozoravao da ostanemo dolje jer na drugoj stanici moramo sići. Vozač tramvaja morao je duže stajati na stanici Poggio Tulliano i č kati da mi sletimo s kata s našom prtljagom. Narod nas je gledao sa zanimanjem, ali nije shvatio razlog naše buke i smijeha. Od Poggio Tulliano trebale smo ići pješice do naše kuće koja se nalazila u dnu Via Filippo Corridoni. Uz ulazna vrata bila je ploča na kojoj je pisalo „Casale agli ulivi“. Pred kućnim vratima kuće čekala nas je kućna poglavarica č.s. Amalija Zupanc. Bila je jako vesela kad nas je ugledala, sve nas je zagrlila i poljubila. Kad smo odložile prtljagu, pozvala nas je da operemo ruke i zatim objedujemo. Ostale smo tamo samo nekoliko sati, a zatim smo se preselile u drugu kuću, gdje smo nas deset bile same s našom odgojiteljicom č.s. Renatom Seničar: Eleonora Barišić, Kata Mara Pađen, Kata Sarić, Janja Raguž, Ružica Dujlović, Jozefina Perković, Marica Premerl, Vida Milanović, Ivka Tomić i Vlasta Vidaković.

Grottaferrata 1947. s fra Dominikom Mandićem

Ne smatram potrebnim opisivati naš boravak u Grottaferratu, jer je već opisan u knjizi „Suore Scolastiche Francescane di Cristo Re nella Regione di Roma“ str. 82. - 86. Samo želim dodati da sam prije novicijata plakala skoro svaku noć. Nedostajala mi je mama. Odzvanjale su mi u ušima njezine riječi:

„Tko će mi zatvoriti oči na smrtnoj postelji?“ Ostala je sama u logoru. Janja je otputovala u Sjevernu Ameriku s djecom. Naca je otišla u Englesku, a kasnije u Australiju, u Tasmaniju. Teta Mara s mužem u Francusku. Mama se uvijek nadala da ću se ja vratiti, jer je poznavala moju vezanost za nju. Uvijek se bojala da neću ustrajati u samostanu jer nisam navikla na strogi samostanski život. Zaista, poteškoća je bilo bezbroj, ali me je podržavala milost Božja.
Moj boravak u Grrottaferratu trajao je od 1947. do 1951. godine. Morala sam mnogo učiti i nadoknaditi izgubljene školske godine. Za to vrijeme položila sam ispit za peti razred osnovne škole, jer nisam imala nikakve svjedodžbe sa sobom, zatim tri razreda srednje niže škole, tj. malu maturu, te dva razreda preparandije, odnosno učiteljske škole. Dana 15. listopada 1950. godine stupila sam u novicijat Školskih sestara sv. Franje i položila prve privremene zavjete 16. listopada 1951. Iza novicijata bila sam premještena u Rim u Via dei Colli 10 i nastavila studij. U srpnju 1953. godine završila sam učiteljsku školu i položila veliku maturu. Dana 16. listopada 1954. položila sam vječne zavjete. Od godine 1953. do 1962. studirala sam teološke nauke, te pedagogiju i filozofiju na Magistero Maria Assunta, takozvana LUMSA, te trogodišnji tečaj za radio i kino. Studij sam povremeno prekidala radi posla u zajednici. Godine 1958. radila sam kao tajnica u klinici Immacolata Concezione u Via Pompeo Magno. Tako sam tek u lipnju 1962. godine doktorirala s pohvalom i u jesen započela otvarati i voditi školu. Godine 1962. godine otvorili smo dječji vrtić, a 1964. prvi razred osnovne škole.

Dužnosti S. M. Celine Sarić u redovničkoj zajednici:

• sakristanka za vrijeme godina studija
• katekistica u župi Gran Madre di Dio od 1958. do 1981. godine

• upraviteljica škole od 1962. do 1983., osim školske godine 1970. - 1971.
• kućna poglavarica od 1965. do 1969. godine i članica Središnjeg povjerenstva u izradi Konstitucija naše Kongregacije

• učiteljica novakinja i mlađih sestara od 1970. do 1975. godine
• zamjenica vrhovne poglavarice od 1981. do 1987. godine

• tajnica u osnivanju „Domus Croata" za hrvatske hodočasnike
• pomoćnica kod djece u Grottaferrata od 1987. do 1990. godine

• katekistica i župna pomoćnica u župi Ascoli Piceno od 1990. do 1999. godine, najprije u župi SS. Simone e Giuda na Monticelli, a zatim u župi SS. Crocifissodell'Icona - Porta Romana
• vrhovna viječnica od 1999. do 2005. godine

• tajnica u Associazione dei Consigli Generali Internazionali od 2001. do 2004. godine
• zakonita zastupnica za našu Kongregaciju od godine 2005.

• suradnica nekoliko godina u reviji „Hrvatski Katolički Glasnik" koja izlazi u Chicagu USA
• suradnica u prevođenju dokumenata i dopisa kardinala Alojzija Stepinca za beatifikaciju, te nekih neizdanih knjiga.

Osim doktorske Disertacije, koju je profesorski zbor odlučio izdati, napisala je:

1. Suore Scolastiche Francescane di Cristo Re nella Regione di Roma, Roma 1989.
2. Vita Spiritualedelle Suore Scolastiche Francescane di Cristo Re, Roma 1991.

S hrvatskog jezika prevela je Povijest Kongregacije i Baštinu Kongregacije koje su napisale s. Smiljana Kodrič i s. Natalija Palac:

1. Suore Scolastiche Francescane di Cristo Re: Storia – Missione – Vita, Roma 1988.
2. Suore Scolastiche Francescane di Cristo Re: Eredita spirituale, Roma 199

Sa slovenskog jezika na talijanski prevela je uspomene sestre Hedvike Puntar:

1. Sulle orme di M. Margareta Pucher, Roma 1995.
2. Le memorie di Sr. Hedvika Puntar, Roma 1996.

Posjeti i putovanja za vrijeme života u redovničkoj zajednici dopuštenjem poglavara:

• Više puta posjetila sam svoju tetu Maru u Francuskoj koja je ostala udovica i godinama živjela sama.
• U Njemačkoj, i to u Bad Wörishofenu, bila sam dva puta radi liječenja.

• U Austriji sam bila tri puta, jedanput radi studija, a dva puta u posjetu sestrama.
• Sa sestrom Paolom d'Auria bila sam u Grčkoj na izletu s učenicima, posjetili smo Atenu, Korint i neka druga mjesta u unutrašnjosti Grčke.

• Prvi put sam se vratila u Hrvatsku 1966. godine. Tada sam vidjela svoju braću Ivicu i Marka nakon dvadeset dvije godine, sestru Boju i svaka Josipa nakon dvadeset pet godina, a mamu nakon devetnaest godina. Bilo je veselja i žalosti i velikog uzbuđenja nakon toliko godina odsutnosti iz domovine. Tada sam također nakon dvadeset dvije godine susrela svoju dragu prijateljicu Jasnu Vesolovski i njezinog tatu. Bio je to ganutljiv susret. Jasnu sam posjećivala u Požegi svaki put kad sam dolazila u domovinu. Požegu sam uvijek doživljavala kao svoj grad i osjećala sam se kao kod rodne kuće.
• Godine 1967. išla sam opet u Hrvatsku prigodom mamine smrti. Tada sam joj ispunila želju i zaklopila sam joj oči na smrtnoj postelji, a braća su joj palila svijeću. Konačno sam se oslobodila te tako teške misli koja me je godinama mučila.

• Imala sam prigodu više puta posjetiti u domovini braću, moje snahe Franku i Anđu, sestru Boju, te nećake i nećakinje: Mihaela, Krešimira, Davorku, Dragicu, Marijanu i njihove obitelji.
• Tri puta sam pohodila USA i posjetila sestru Janju, svoje nećake i nećakinje: Marka, Andriju, Anđelku, Mariju i Josipa i njihove obitelji, te ostalu rodbinu i prijatelje. Svi su me primili s oduševljenjem i ljubavlju.

• Veliku radost sam doživjela posjetivši dva puta Svetu Zemlju. To mi je godinama bila žarka želja. I tu je dobri Bog bio velikodušan prema meni.
• Vrhovna poglavarica S. M. Natalija Palac dala mi je prigodu da je pratim u Egipat u 2000. godini. Tu sam posjetila naše sestre koje godinama djeluju u Kairu i Aleksandriji.

• U 2000. godini proslavila sam, u Clevelandu, 50. godišnjicu redovničkog života. Tu su mi sestra Janja i moji nećaci i nećakinje sa svojim obiteljima priredili izvanredno slavlje u prisutnost župnika Mirka Hladnog i mojih prijateljica iz izbjegličkih logora, te brojnih uzvanika i prijatelja.
• Moje najduže putovanje zrakoplovom bilo je za Australiju, dvadeset sati u zrakoplovu. Mjesec dana veselja i radosti provela sam na Tasmaniji sa svojom

dragom sestrom Nacom, svakom Jurom, s obiteljima njihovih sinova Johna i Marka, te njihovim prijateljima.

Moja putovanja i susreti s mojom braćom, sestrama, rodbinom i prijateljima uvijek su bila puna radosti i iskrene ljubavi. U meni su uvijek ostavljala nezaboravne tragove nutarnjeg zadovoljstva i onoga pravog obiteljskog raspoloženja i prihvaćanja koje sam kao dijete u obitelji doživljavala. Kad sam se našla u velikoj opasnosti za život kao devetogodišnja djevojčica, molila sam Boga, da mi dade još samo dan života. A On, u svojoj neizmjernoj dobroti i velikodušnosti, ne samo da mi je dao dug život, nego me pozvao da slijedim Njegova Sina Isusa, te da ga mogu cijeli život slaviti, častiti, zahvaljivati, biti samo Njegova, služiti Mu u radosti i ljubavi, te pjevati Mu hvale
u sve dane svoga života, te kroz cijelu vječnost.

Sestra Celina Sarić

Rim, 2008.

MOLITVA

Svemogući Bože, sluga
Tvoj svećenik Juraj

vjerno je ovdje na zemlji
služio svetim otajstvima.

Daj da Te sada zauvijek
gleda licem u lice.

Po Kristu.

Don Juraj Jure Gospodnetić

Juraj Gospodnetić rođen je 9. siječnja 1910. u Postiri na otoku Braču od Ivana i Dinke r. Jurišić. Školovao se u Postiri, Šibeniku, Splitu i Zagrebu. Kao bogoslov pristupio je Banjalučkoj biskupiji te je zaređen za njezina svećenika 26. VI. 1938. Bio je nježna zdravlja. Župu Bosansko Grahovo ili Obljaj, kako se ponekad naziva, preuzeo je ujesen 1939. Ni dvije godine nije vodio te župe od ukupno tri godine svoga svećeništva. U nedjelju 27. VII. 1941. nakon pučke mise nasilno su ga odveli četnici, strahovito zlostavljali i konačno ubili. Čini se da je još neko vrijeme bio na životu, a ubijen je oko 5. VIII. te godine. Njegov poglavar, banjalučki biskup fra Jozo Garić napisao je za njega: „Ja ga smatram pravim mučenikom Isusovim, te sabiremo podatke o njemu i još dvojici, koji su u isto vrijeme stradali.“ Podignuta mu je spomenploča u rodnoj Postiri i u župi Odžak – Ćaić kod Livna.

Pogovor

Kada te Isus uzme za ruku…

Kada te Isus uzme za ruku i povede stazama života ti koračaš i ne znaš da je On pored tebe, čuva te da ne padneš i prati sve dane tvoga života. Malenu Katu Sarić Isus je uzeo za ruku u njenom rodnom Obljaju i poveo u svijet znajući da će ga slijediti. U sve dane svojega života.

Voljeno dijete koje raste u velikoj obitelji punoj ljubavi, koje se raduje svakome jutru jureći veselo stazama djetinjstva s krijesnicama u kosi, moralo je odrasti u jednom časku. Jer, stigao je Drugi svjetski rat i sve ratne strahote koje će Katinu obitelj, kao i tisuće i tisuće drugih hrvatskih obitelji, zaviti u crno i rasuti širom svijeta. Ali, Isus je uz nju, čuva je, zove je i ona se odaziva Njegovom pozivu.
Tu prestaje priča o Kati Sarić, njezino mjesto zauzela je časna sestra Celina (Sarić). Stranice svojega života ispisala je ljubavlju prema Isusu, domovini i svakome čovjeku. Redovnički život sestre Celine podjednako je bio osebujan. S nevjerojatnim osjećajem za detalje i svježinom u sjećanju, pričala mi je, skromno i ponizno, samo pojedine događaje. Slutim kako niti deset ovakvih knjiga ne bi bilo dovoljno za prikazati što uistinu znači praktično ljubiti Krista, svoj narod i svoje redovništvo. Ta ljubav i danas gori istim plamom. Na kraju knjige nalaze se stihovi iz pjesme Domovina Đure Arnolda, pjesme koju s. Celina pamti još iz djetinjstva, čiji stihovi su joj urezani duboko u srcu i koji su, kako sama kaže, dobrim dijelom odredili njezin život. Zato je donosimo u cijelosti na sljedećim stranicama.

Sretna sam što sam susrela s. Celinu, obogatila je moj život i ispunila ga radošću. Kao i fra Bazilije Pandžić, koji je ove godine napunio 100 godina života, i rado se odazvao pozivu da napiše nekoliko riječi o njoj. Život s. Celine i danas je ispunjen molitvom, radom i ljubavlju. Ništa se nije promijenilo od onoga dana kada se pitala što ona malena može učiniti za svoju domovinu. Kazala je kao i naš blaženik, a uskoro nadamo se i svetac, kardinal Alojzije Stepinac, kako nas ruke sklopljene u molitvu čine najjačim. I ako ništa drugo, može moliti! S Celina i danas radi u školi, okružena sestrama i djecom koju uči kako živjeti i voljeti.
Hvala mojoj prijateljici Slavici Karačić, veleposlanica Bosne - Hercegovine pri Svetoj Stolici, koja je s oduševljenjem poieljela ova sjećanja s. Celine, istinskog svjedoka jednoga vaznoga vremena, darivati svima nama i koja mi je povjerila ovu zadaću.

Željka Šaravanja

Široki Brijeg, 21. Lipnja 2018.

Domovina

Zimska nojca već se šulja dolom,
Sitne svijeće po svem pali selu;

Snježak prši, – svakom stablu golom
Rad bi natkô košuljicu bijelu.

Na kraj sela stoji kuća stara,

Kano raka čini ti se grobna;

Al da vidiš, kako pogled vara,

Ded zaviri na okanca drobna.

Nasred stola svijeća dogorijeva,

Poslije, kad ćeš poć' u prvu školu,

Pružit će se ona po svem dolu;

Cijelo selo obujmit će tude,

U njem dobre i radine ljude.

Da još više: one humke, šume,

Što će ljeti jagodama rodit;

One bijele staze, ravne drume,

Kud će tata nedjeljom te vodit.

Ali tvoja duša dobro sluti,

Pojmit ne ćeš samo, je l' im jača

Snaga uma bila ili mača, –

Jer su kadšto usred bojne buke

Pograbili pero još u ruke,

Njim su čuvstva ocrtali vrela,

Smjele misli, mašte plamen živi,

Satvorili ona sjajna djela,

Kojim i sad cio svijet se divi.

Tako pređi namrli nam slavu,

Do nje zdjela, pladnji, suđe ino;

Majka kćerci, gle uz zipku pjeva:

„Lijepa naša domovino”…

Sinčić mali ocu si na krilu
Drži knjigu punu slika, bajka;

I začaran sluša pjesmu milu,
Što mu snenoj seki pjeva majka.

Netom šapnu rujne usne sina:
„Reci, tato, što je domovina?”

Otac svoje pogladio zlato,

Pak mu milo odgovara na to:

„Dok si bio malen kao seka,

Domovina bila ti je cijela;

Ova zipka kićena i meka,

Majka, ja i ova izba bijela.

Zipka te je ljuljala u sanje,

Majka svojim mlijekom dojila te,

Ja po izbi – nakon muke danje –

Igrah s tobom igre umiljate.

Malo poslije pružila se širom
Preko dvora, vrta, naše njive,

Donle, gdjeno stoje vrbe sive,
Gdjeno gorski potok šumi s mirom.

Da još dalje vode ovi puti:

Vode preko polja, rijeka, gora,
Vode uzduž širokoga mora.

Svud se nađu sela, bijeli gradi,
Svuda bistra uma dobri ljudi:

Kojim isti govor život sladi,
Kojim isto srce grije grudi.

Oh, daleko, sinko moj, se pruža

Ova naša domovina krasna;

Njeno ime – mirisna je ruža,

Njena slava – zvijezda vijekom jasna.

O toj slavi pričat će ti knjige,

Štono ćeš ih diljem škola učit;

Pri tom često morit će te brige,
Kako li ćeš pravo sve dokučit.

Ali zato duša će ti ronit

U davninu nevidovnih međa,

Iz nje će ti kao bajka zvonit

Zveket mača junačkih nam pređa.

Ti ćeš doznat, kako su za grudu
Zemlje svoje lili krvi česme,

I sudbinu kako su si hudu
U vječite okovali pjesme.

A sa slavom ovu dragu zemlju;

Pak su onda naslonili glavu,
Tihi sanak da u grobu drijemlju.

Al iz groba glas nam šalju oni:
Nek na umu sveđ nam domovina, –

Ne ćemo li, da kô zv’jer nas goni
Tuđim svijetom strašna kletva njina!

Kako i ja možda, sinko zlati,

Već nad groba crnim lebdim jazom,

Duša brižna htjela bi mi znati:

Hoćeš li mi ti djedova stazom?”

Sinčić – dotle mramornom u muku –
Na srdašce metnuo je ruku,

S tužnih misli glavica mu gori,
Al on ipak krepkim glasom zbori:

„Hoću, tato, – kunem ti se vjerom, –
Radit u dan, učit u noć kasnu:

Junak bit ću mačem ili perom
Za tu našu domovinu krasnu!”

Sretnom ocu krupna suza kane:

Znamen sveta blagoslova nijema;

Onda njojzi pripadala staja,
I kravica, što nas mlijekom hrani;

Male koke, što nam nesu jaja,
Vjerni kudro, što nam kuću brani.

Čut ćeš, kako bjehu tvrđom jakom
Čovječanstva prosvjetnome rodu;

Kroz stoljeća branili ga šakom,
Spasili mu vjeru i slobodu.

Sinčića si žarko ljubit stane,

Pa ga onda na počinak sprema.

Zimska nojca pustim vlada dolom,
Ljudi u san tonu po svem selu;

Snijažak prši – svakom stablu golom
Rad bi natkô košuljicu bijelu.

Đuro Arnold

** Prenesen samo dio slika i ilustracija iz Knjige, a dio dodan i slobodno raspoređen...*

